

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

Bakalářská práce

Dílo Hanuše Bonna

Vedoucí práce: Mgr. Martina Halamová, Ph. D.

Autor práce: Vendula Mikolášková

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: III

2011

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 15. července 2011

.....

Velký dík patří Mgr. Martině Halamové, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky, nekonečnou trpělivost a inspirativní rady, které pomohly k vypracování této práce.

Anotace

Ve své bakalářské práci se budu zabývat osobností Hanuše Bonna a jeho tvorbou. Důležitou kapitolou mé práce bude metodologická část, kde se skrze *Fikční světy lyriky* od M. Červenky pokusím teoreticky zpracovat teorii fikčního světa a fikčních subjektů v lyrice. Dále se zaměřím na život a dílo Hanuše Bonna, krátce též na jeho korespondenci, na dobový kontext, ze kterého jeho dílo vyrůstá a kterým je ovlivněno. Poté se pokusím o analýzu jeho poezie z hlediska významového, tématického, formálního, pokusím se nalézt zlomy v jeho tvorbě a krátce se zaměřím též na jeho překlady poezie primitivních národů.

Annotation

In my bachelor thesis I focus on the person of Hanuš Bonn and his literary output. The important chapter of my thesis is the methodological part, where I work out, through the book of M. Červenka - *Fikční světy lyriky*, the theory of fictional word and fictional subjects. I also describe the life and output of Hanuš Bonn and mention his correspondence and the period context, which forms and influence his literary works.

In next chapter I analyse his poetry from the point of view semantic, thematic and formal. I also try to find the turn in his literary output. Shortly I write about his translation of poetry of primitive nations.

Úvod.....	7
1 Hanuš Bonn.....	8
1.1 Život Hanuše Bonna.....	8
1.2 Dílo Hanuše Bonna.....	12
1.3 Korespondence Hanuše Bonna	13
2 Fikční svět.....	17
2.1 Fikční svět lyriky podle Miroslava Červenky.....	17
2.2 Neúplnost fikčního světa	18
2.3 Fikční subjekty	18
2.3.1 Subjekt díla	19
2.3.2 Lyrický subjekt	20
3 Dobový kontext	21
3.1 Židé za první republiky	21
3.1.1 Definice národnosti.....	22
3.1.2 Čechožidé za první republiky	23
3.1.2.1 Spolek Kapper	24
3.2 Nástup nacismu.....	24
3.3 Protektorát a počátek války	25
4 Interpretace poesie Hanuše Bonna	29
4.1 Existenciální prvky	29
4.1.1 Existencialismus v poezii.....	30
4.1.2 Existenciální prvky v poezii Hanuše Bonna.....	31
4.2 Motivy v poezii Hanuše Bonna.....	34
4.3 Zlomy v jeho poezii.....	44
4.4 Formální stránka	46
4.5 Překlady poezie primitivních národů.....	47
Závěr.....	51
Seznam literatury	54

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat životem a dílem Hanuše Bonna. Budu na jeho dílo nahlížet jednak prostřednictvím dobového kontextu a také prostřednictvím metodologické kapitoly týkající se fikčních světů. Budu se snažit v jeho poezii vystopovat vývoj, proměnu motivů, budu si všímat taktéž formální stránky básní.

První kapitolou mé práce bude krátké seznámení s jeho životem. Vycházím z krátkého článku Hanuš Bonn z knihy *Terezínské studie a dokumenty*, který je založen na vzpomínkách jeho blízkých, především jeho ženy. Další bude krátký úvod do jeho díla a stručný výsek jeho korespondence, která odhaluje mnoho z jeho života i tvorby.

V další kapitole se budu věnovat základnímu metodologickému přístupu, opřeném o knihu *Fikční světy lyriky*. Vymezím základní pojmy jako fikční svět, fikční subjekty – subjekt díla a lyrický subjekt, a jejich specifika, pokud jde o lyriku. Budu se snažit poukázat na zásadní rozdíl mezi světem fikčním a aktuálním a taktéž na zásadní rozdíl mezi autorem, subjektem díla a lyrickým subjektem.

Další část mé práce bude věnována dobovému kontextu, konkrétně postavení Židů v české společnosti od první republiky až do druhé světové války. Prostřednictvím sekundární literatury budu nahlížet na vývoj antisemitismu od doby první světové války až k době protektorátu a počátku války, a na omezení, které sebou válka přináší.

V poslední kapitole se budu věnovat analýze poezie Hanuše Bonna z hlediska tematického, formálního, budu rozebírat jeho motivy, sledovat vývoj jeho tvorby, zásadní zlomy v jeho poezii a jejich vazbu na dobový kontext. Podívám se blíže hlavně na existencialismus v české poezii podle Václava Černého a jeho *Sešitů o existencialismu*, analyzuji existenciální rovinu jeho děl. Blíže se podívám též na jeho překlad poezie primitivních národů.

1 Hanuš Bonn

1.1 Život Hanuše Bonna

Hanuš Bonn se narodil 5. července 1913 v Teplicích, v rodině úředníka sklárny. Do školy chodil v Praze, kam se s rodiči přestěhovali, navštěvoval reálné gymnázium v Truhlářské ulici, kde byl jedním z jeho profesorů Jan Mukařovský, který byl pro Hanuše velkou inspirací.

Po maturitě Hanuš Bonn studoval na právnické fakultě UK, kde byl roku 1938 promován doktorem práv. V této době se seznámil s Evou Bergmannovou, svou budoucí ženou.

Bonn se nechtěl věnovat své profesi, chtěl se soustředit spíše na poezii a žurnalistiku.¹

Na rozdíl od svých rodičů, kteří byly zaměřeni spíše německy, on byl orientován českožidovsky. Kateřina Čapková ve své knize *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách* mluví o tomto rozdělení a o otázce národní identity, která zaujímá ústřední postavení v moderních dějinách Židů. Zatímco emancipace u většiny jiných národů a etnik vedla k jejich uvědomění a ke kulturní a politické jednotě, u Židů je tomu právě naopak. Jejich emancipace vedla spíše ke snaze integrace s okolním obyvatelstvem, což přirozeně vedlo k rozpadu židovské jednoty. „Před sto padesáti lety [dnes již dvě stě dvaceti] byly pro všechny Židy společné tři věci: každý Žid se modlil hebrejsky, podřizoval se Božím přikázáním a očekával Mesiáše. Dnes je Židům společné jen jedno – každý Žid se ptá, co znamená být Židem.”² Proti rozpadu židovské jednoty se staví sionistické hnutí, které naopak usiluje o udržení jejich svébytnosti a zachování kultury. Sionismus se však rozšiřuje až na konci 19. století pod vlivem antisemitismu.

Izraelský historik Ezra Mendelsohn rozděluje židovskou komunitu na západní a východní typ. Zatímco východní typ je charakteristický tím, že se snaží zachovat tradiční náboženství, zachovávají jidiš, objevuje se nízká míra kulturní integrace, pro západní typ je charakteristická vysoká míra kulturní integrace, snaha potlačit jidiš a ortodoxní víru a přijmout formu liberálního židovství.

¹ Viz dopis Haně Steinerové, kapitola 1. 3.

² ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách*. Praha - Litomyšl : Paseka, 2005, str. 6.

Pro české i německé židovství byl typický západní typ, a i když skupiny emigrantů z východní Evropy ovlivnili židovské komunity v Německu, Francii, Vídni, do Čech jich dorazilo jen velmi málo. Německá židovská komunita byla považována za nejvíce asimilovanou, přesto však zachovávala mnoho prvků židovské kultury – zachovávání tradic, historické vědomí svého národa, zakládání spolků atd. To bylo typické i pro Židy v Čechách, situace ale byla komplikovanější proto, že zde vedle sebe stály dvě kultury – česká a německá. Kateřina Čapková mluví o tom, že většina českých Židů byli tzv. „třídenní Židé“ – chodili do synagogy jen na velké svátky.

„Čechožidovské hnutí pak bylo jediným proudem uvnitř židovské komunity, který nejenže byl vůči československému státu plně loajální (tak jako všichni židovští občané státu vyjma komunistů), ale navíc zdůrazňoval svoji příslušnost ke státnímu národu.“³ Čechožidé rozvíjeli svou činnost už od 70. let 19. století. Od počátku 20. století však můžeme vysledovat ideologický posun. Kromě boje proti němčení Židů v českých zemích se navíc přidal „boj“ proti sionistům. Střet Čechožidů a sionistů je jedním z nejzávažnějších konfliktů židovské komunity za doby první republiky.

I mezi Čechožidy lze vysledovat dvě rozdílné tendence. Jednak jsou to nacionálně orientovaní Židé, pro které se češství stává důležitějším než židovství a kteří se shromažďují okolo Svazu Čechů židů. Tato skupina se však ve 30. letech projevuje až xenofobně ve vztahu k německým uprchlíkům. Druhá skupina je charakterizována tím, že se snaží o kulturní symbiózu českého a židovského národa, shromažďuje se okolo akademického spolku Kapper.

Hanuš Bonn pracoval jako redaktor českožidovských novin Rozvoj, byl členem spolku Kapper, odmítal sionismus. Přispíval i do dalších novin a časopisů, např. do Literárních novin, Lidových novin a Kvartu. Od roku 1938 psal pod pseudonymem Josef Kohout i do Kritického měsíčníku, v roce 1940 přispěl pod tímto jménem do Jarního básnického almanachu. Redigoval také poslední dva ročníky Kalendáře českožidovského, zúčastňoval se činnosti Kolektivu mladých nebo Divadelního kolektivu. Ten zahajuje svou činnost mezi lety 1936-37, kdy Pavel Tigrid společně s několika přáteli zařizuje zapůjčení sálu ve Svazu soukromých zaměstnanců v ulici Na Zbořenci. Měl být zapůjčen na několik večerů v týdnu za účelem divadelních zkoušek a představení. Ale po Tigridově emigraci a se začátkem protižidovských opatření činnost této skupiny skončila.

³ ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách. Praha - Litomyšl : Paseka, 2005, str. 93.

Hanuš Bonn těžce nesl odtržení Sudet v září 1938 a stejně těžce nesl i odchod svého přítele Egona Hostovského do emigrace v roce 1939. Ve stejné době odchází i celá řada jeho dalších přátel se slibem, že i jemu pomohou emigrovat. Jeho žena na něj ovšem vzpomíná jako na člověka, který byl příliš spjat se svou zemí, a proto se v této době zatím o emigraci intenzivně nepokoušel. V červenci 1939 nabídl Bonnovi jeho přítel, Dr. František Weidmann, práci v Židovské náboženské obci v Praze. Bonn se tak stal vedoucím vystěhovaleckého oddělení. Předpokládal, že díky tomuto postavení dokáže pomáhat lidem a začínal uvažovat o tom, že by také sám mohl vycestovat. Na počátku roku 1939 podnikl společně s Evou první pokus o cestu do USA, avšak nepodařilo se jim dostat se do skupiny lidí, kteří mohli vycestovat. V očekávání války začali uvažovat o svém sňatku.

Židovská náboženská obec byla zcela podřízena Ústředně pro židovské vystěhovalectví – Zentralstelle für jüdische Auswanderung, která měla neomezenou moc nad protektorátními Židy a jejich majetkem. Před válkou byly československé židovské obce samostatnými právními subjekty, ale po březnu 1939 byly postupně zrušeny, jejich majetek byl zabaven a byl omezen počet obcí. Podle nařízení říšského protektora byly všechny židovské obce a organizace podřízeny pražské obci. Rozsah podřízenosti měl určit protektor. Zentralstelle měla právo židovské právní útvary rozpustit nebo převést jinam bez povinnosti zdůvodnění a bez možnosti odvolání a práva na odškodnění.

Jedním z prvních nařízeních, v době, kdy zde začal Bonn pracovat, byl zákaz vystěhování pro všechny pracovníky. Najal si s Evou byt v Praze v Dlouhé ulici a 29. října 1939 se na židovské radnici v Praze v Maiselově ulici konal svatební obřad. Krátce po svatbě následovaly události spojené se 17. listopadem 1939. Došlo k zatýkání studentů a jejich deportacím, uzavření vysokých škol a popravě studentských představitelů, z nichž některé Bonn znal.

Postavení, které Bonn v obci měl, bylo poměrně vlivné, oddělení, které vedl, bylo poměrně velké a bylo rozčleněno do několika útvarů. Vystěhovalectví bylo v této době jednou z předností a náplň práce tohoto oddělení byla široká. Museli se sem obracet všichni zájemci o emigraci, kromě těch, kteří směřovali do Palestiny. Obdrželi zde tiskopisy a informace a poté sem opět předali vyplněné žádosti se všemi doklady a potvrzeními, jejich žádost zde byla zkontrolována a podle potřeby doplněna, teprve poté byla předána na Ústřednu. Na Bonna se tak často obraceli příbuzní a známí se žádostí o pomoc, Bonn usiloval o to, aby co nejvíc Židů získalo platné pasy a mohlo emigrovat.

Sám už emigrovat nechtěl, kvůli druhým se ovšem často pouštěl do jednání na konzulátech zemí, které se bránily přílivu uprchlíků. Jeho práce byla těžká a vyčerpávající a bohužel dost často také neúspěšná. Lidé na něj přesto vzpomínali jako na člověka stále laskavého a trpělivého. Během okupace také Bonn mnohem víc přimkl k židovské víře.

Rok 1941 znamenal zhoršení situace. Bonn byl stále častěji deprimován a nebyl schopen se ve větší míře věnovat poezii. Částečným vysvobozením pro něj bylo Rilkeho dílo, které překládal. Navíc v tomto roce umírá Jiří Orten, jehož smrt nesl Hanuš Bonn velmi těžce, zařídil dokonce řadu nutných opatření souvisejících s jeho pohřbem.

Bonnova manželka Eva vzpomíná na návštěvu Abrahama Fixlera, mladého právníka, vedoucího pracovníka zajišťující styk mezi Židovskou obcí a Zentralstelle a Bonnova dobrého přítele, z počátku října 1941, který informoval Hanuše o incidentu s nacisty. Ti obvinili Hanušovo oddělení ze špatné práce, konkrétně zmínili Hanuše a jeho zástupce Emila Kafku.⁴ V té samé době přichází do Prahy jako zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich. Dojde i k návštěvě Adolfa Eichmanna na Židovské obci, Bonn se setkání musel zúčastnit.

Hanuš Bonn je 8. října 1941 zatčen a obviněn ze sabotování prací souvisejících s přípravou zahájení hromadných deportací Židů. Spolu s ním je zatčen i jeho zástupce Kafka. Údajně jim bylo sděleno, že jsou zatčeni jako „rukojmí“ a že budou propuštěni, jen co v pořádku odjede první z transportů. Zdeněk Urbánek v doslovu k *Dozpěvu* uvádí, že Hanuš Bonn jako funkcionář Židovské obce dohlížel na seznamy pražských i venkovských židovských rodin a jeden nacistický důstojník mu prozradil, že účelem seznamů je soupis rodin určených k transportům do shromažďovacích táborů. Bonn se odmítl o tyto seznamy starat a byl tedy zatčen gestapem. Nikdo nevěděl, kam byli Bonn a Kafka odvedeni. Tři dny po jejich zatčení se Eva Bonnová vydala do věznice na pražském Karlově, aby získala informace o mužově pobytu. Bylo jí sděleno, že se tam Hanuš nachází. Předali jí jeho věci a převzali od ní, co pro něj přinesla. Asi týden po jeho zatčení přišel paní Bonnové z věznice na Pankráci balík s jeho věcmi. Žádné přímé zprávy od něho nikdy nepřišly. 23. října 1941 dostala jeho žena předvolání na gestapo, kde jí bylo oznámeno, že Bonn zemřel. Několik dnů poté jí byl doručen úmrtní list

⁴ I Adler se v knize *Terezín 1941-1945 (Tvář nuceného společenství)* zmiňuje o Bonnovi a o Kafkovi. „Zachovat si rovnou páteř bylo ovšem v Praze velmi obtížné, což ukazuje i případ vedoucího „transportního oddělení“ ŽNO dr. Hanuše Bonna a jeho spolupracovníka dr. Emila Kafky. Ve dnech, kdy deportace začínaly, oba prohlásili: „Tak rychle to nepůjde.“ Güntherův zástupce Rahm je „pro sabotáž“ nechal zatknout a poslat do Mauthausenu, kde během dvou týdnů zahynuli. Pak už to pochopitelně rychle šlo“ (Adler 2003, 47-48).

z Mauthausenu s datem smrti 20. října 1941. Zdeněk Urbánek v doslovu k *Dozpěvu* píše, že gestapo v telegramu uvedlo jako důvod smrti utonutí při pokusu o útěk. V úmrtním listu však není důvod smrti uveden.⁵

V Památníku národního písemnictví ve Strahovském klášteře v Praze je uložena jeho osobní a literární pozůstalost pod názvem Varia – Bonn Hanuš. Obsahuje jeho doklady (domovský a úmrtní list), korespondenci (několik dopisů s jeho ženou Evou Bergmannovou-Bonnovou a asi 12 dopisů s Hanou Hoffmeisterovou-Steinerovou⁶), ale hlavně strojopisy a rukopisy jeho básní a překladů, které se nijak neliší od vydaných básní.

1.2 Dílo Hanušě Bonna

Hanuš Bonn své první básně začal psát přibližně ve věku patnácti let a přispíval do Studentského časopisu. V roce 1929 byl i jedním z jeho redaktorů.

Franková ve svém článku mluví o tom, že jeho verše byly ovlivněny řadou českých básníků, zejména Fráňou Šrámkem, velmi blízký mu byl i František Halas. Postupně byly jeho verše ovlivňovány atmosférou doby, která se pro něj stávala velmi nejistou, v jeho poezii se vyskytují prvky existenciální, o kterých budu mluvit ve čtvrté kapitole.

Hanuš Bonn ve své literární práci pociťoval velkou zodpovědnost, byl zastáncem toho, že umělec musí být zaujat pro takové hodnoty jako láska, víra, čest a svoboda, hledání nové formy a nejrůznější –ismy pro něj byly zavádějící, stejně jako nejrůznější spory zastánců daných uměleckých směrů, které pro něj byly malicherné.

Už v roce 1936 vyšla v Halasově edici První knížky jeho prvotina *Tolik krajín*, která však zůstala jedinou sbírkou poezie vydanou za jeho života. Pracoval také na překladu poezie primitivních národů, který v roce 1938 vyšel pod názvem *Daleký hlas*.

V období po Mnichovu nebyla jeho vlastní tvorba tak početná, věnoval se spíše recenzím soudobé německé literatury.

Paní Bonnová vzpomíná, že po Bonnovi zbyla poměrně rozsáhlá literární pozůstalost, kterou si po domluvě odnesli a rozdělili jeho přátelé. Jeho přítel Jiří Valja uvádí, že po jeho smrti jeho přátelé opsali celé jeho básnické dílo. Jeden exemplář předal Valja Václavu Černému, druhý si nechal, třetí uložil.

⁵ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš.

⁶ viz kapitola 1.3.

Byly tedy realizovány dvě edice jeho díla. *Dílo Hanuše Bonna*, vydané v roce 1947 v Praze, uspořádal Jiří Valja, který ho také opatřil doslovem, předmluvu napsal Václav Černý. Obsahuje všechny básně vydané v roce 1936, starší básně, které Bonn do svého výboru nezahrnul a básně novější, až do roku 1941. Dále je publikována sbírka *Daleký hlas* z roku 1938 a zachované překlady Rilkových *Duinských elegií*. Druhá edice má název *Hanuš Bonn, Dozpěv-verše*, vydala ji Academia Praha v roce 1995 a obsahuje jeho původní básnickou tvorbu z let 1928 až 1941. Je opatřena doslovem Zdeňka Urbánka.⁷

1.3 Korespondence Hanuše Bonna

Korespondence Hanuše Bonna s Hanou Hoffmeisterovou-Steinerovou je velmi zajímavá už z toho hlediska, že v dopisech odhaluje mnoho zajímavých detailů o svém životě či tvorbě, které nám mohou pomoci lépe pochopit Hanuše Bonna jako člověka a básníka. Hanuš Bonn se s Hanou Steinerovou seznámil na letním táboře v Řadově. Provoz tábora byl zahájen už v roce 1924 a kromě Hanuše Bonna na něj jezdil třeba i Josef Kainar nebo Jiřina Hauková. Bonn i Kainar se seznámili s Hanou Steinerovou, tehdy osmnáctiletou, v roce 1938, a po odjezdu z tábora začínají oba mladí muži H. Steinerové psát.

Bonnova korespondence je z období 2. července až 16. září 1938. V té době pobýval po právnických zkouškách v Nízkých Tatrách v chatě Trangoška. Psal Haně o příjemném očekávání pobytu na horách i o chystané práci, například v dopise ze dne svých narozenin: „Chtě nechtě se člověk stává malinko melancholický, rozvažuje, co ze svých plánů uskutečnil a co ne, bere do ruky knížky, trochu v nich listuje a zas je klade nazpět. Letos to všechno cítím daleko intenzivněji, když si říkám, že už mě navěky od mých plánů nebude zdržovat studium a zkoušky, že už se cele a až do konce budu moci pohroužit do své práce a že už mi konečně nastal ten dlouho vytoužený čas, kdy už mi nezbude než se podrobit své „životní řeholi“, kterou jsem pro sebe od chlapeckých let nesčetněkrát vymýšlel a promýšlel. Teď to teprve začne všechno doopravdy, ještě tento týden se pustím do práce na knížce, kterou už v sobě nosím dva roky, a budu na tom dělat, až budou třísky lítat. Chci, aby to byla první opravdu má knížka, protože ta

⁷ FRANKOVÁ, Anita. Hanuš Bonn. In Tereziánské studie a dokumenty. Praha : Academia, 1977. s. 280-290.

prvotina, co vyšla před dvěma lety (nevím, znáš-li ji, jmenuje se Tolik krajin), jako by mi nepatřila, i když měla – jak se říká – úspěch a kritika o mě psala kdesi cosi. Jak se na to těším, drahá Hano! Když jsem si [...] kupoval za pět korun [...] papír a uložil jej pak na dno kufru, celý jsem hořel nedočkavostí. Vím sice, že to tak rychle nepůjde, protože píšu velmi pomalu a zběžně a s těžkou hloupostí si hraji týdny, ale tím je to dobrodružnější a kudy chodím, brumlám si rýmy a verše.“⁸

V dopise, který je jen o několik dní starší, je znát, že během pobytu na horách na něho padá smutek a stesk, odhaluje i mnoho ze svých názorů na svět: „Je mi tu celkem velmi smutno a tísnivě, což jsem Ti napsal. Je to tím, že po únavě zkoušek pomalu přicházím po roce zase k sobě, a snad i moje soukromé boly a problémy začínají na mne nějak krutě doléhat. Mám plno plánů a v tom mi napadá, že nemají smysl, že mně a nám všem nebude dopřáno už nic z nich dokončit, že už jsme na samém okraji tmy, které se nevyhneme. Myslím na Tebe a rýsuji si hovory, které snad spolu povedeme, až se navrátíš domů, a tu mi napadá, že už se třeba nikdy nevidíme. A tu se mi zachce pryč, pryč odtud k Tobě, ke svým knihám, k své lampě a k svému psacímu stolu, aspoň jednou to všechno ještě v klidu uvidět, protože tam je pro mne uzavřen celý můj život a nenalézám proň jinde smysl než u těch některých lidí, kterým se musím otevřít (je to Hostovský, Braun a jeho dcera, pak Lída Chytráčková, moje dávná přítelkyně – ta, co mne šla na Řadově vyprovodit na dráhu – ještě tři přátelé, které neznáš, a pak Ty, drahá Hano, ke které se cítím tak přitahován a váben, a pak hudba!) a ve své samotářské práci. Čtu tu (a jsem tím, zejména stylem a pronikavou inteligencí spisovatelovou okouzlen) Mannův Kouzelný vrch, a to mi ještě dodává. Nečetl jsem dosud ničivější analýzy evropského člověka nad tuto. A cítím nad knihou jasně, jak chorý je celý náš svět: my s ním a v jakém úpadku jsou naše morální i intelektuální síly. A vím také, alespoň pro svou osobu, kudy z toho ven a kterým směrem řídit svou práci, – a zas ta jistota, že mi nebude dopřáno nic z toho uskutečnit z příčin, proti nimž my všichni jsme bezmocni, protože nezáleží na nás. Takové je to bez východiska a trýznivé a do všeho se mi mísí samý pazvuk. A přece vím: že jediným úkolem – aspoň pro mne – je zpívat, všemu navzdory, a dechem neustále širším a svobodnějším.“⁹

Věnoval a poslal Haně Steinerové báseň Schýlení včetně básnického rukopisu, věnoval jí báseň Hudbě (později otištěné v Kritickém měsíčníku), psal jí dále o své chystané práci – překladu Kafkova Procesu a připravované skladbě Síla hudby: „V noci

⁸ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 5. července roku 1938.

⁹ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 11. července roku 1938.

ze středy na čtvrtek, kdy jsem pro horečku nemohl spát (nějak jsem se v pondělí nachladil), všechno se mi vyjasnilo: forma, jazyk i celý kompoziční proud. Soudím, že to snad do příštího léta budu mít hotovo, je to velmi obtížná práce, alexandrin provedený s prvky saphické strofy, a při vši abstrakci a vyumělkovanosti musí to být plynulé a vyjasněné – abgeklärt, jak říkají Němci – a pozvolné v sledu obrazů, takže postup od prvního náčrtku k aspoň trochu hotovému tvaru podobá se šachové hře. Ale tenhle intelektuální prvek ve veršové práci láká mne vždy nejvíce, nemám rád čistě dojmovou a improvizovanou lyriku, je příliš málo objektivní. A což záleží na docela soukromých pocitech nějakého já?¹⁰

„Načrtl jsem si tu ještě pár nových věcí, ale dodělávat to budu až v Praze. Také mi sem od Petřů poslali kritiky o Dalekém hlasu¹¹. Jsou sice velmi nadšené, ale jedna jako druhá, totiž opsané z doslovu. Také jsem si začal detailně rozvrhovat svůj „román“, na který už se dlouho chystám. Vím sice, že jej nikdy nedopíšu, protože až příliš miluji jeho fabuli, ale aspoň ti jej v stručných rysech budu vyprávět, snad Ti v tom leccos bude blízké, a na to se také těším.“¹²

Zajímavé jsou i dopisy, ve kterých se Bonn zmiňuje o některých svých přátelích: „Ptáš se mne na Blatného. Myslím, že je nemocen, jako byli oba jeho rodiče. Pije velmi mnoho, aspoň teď, pokud byl v Praze, seděli každý den od rána do rána s mládenci někde po vinárnách. Myslím, že to dělají z nějakého spleenu, nebo ještě spíše „pro fór“, jak se říká. Zrovna tuhle jsem jim to vyčítal. Ne že bych byl nepřitelem dobré sklenky, ale tohle u nich povede k stejně hospodskému vysedávání jako u Halase a ostatních. Výsledek je, že všichni ti naši nejmladší literčiči jsou více méně flákači a venkoncem trapně nevzdělaní. Blíže Blatného neznám, byl teď 3 neděle v Praze, ale měl jsem před zkouškami málo času, a po nich jsem byl tak unaven, že bych ty jejich „trhy“ nebyl býval vydržel. A mimo to se, po pravdě řečeno, s tou naší tzv. nejmladší literaturou nepřilíš rád stýkám. Jsou domýšliví a nepřející až pánbůh brání a jsou to samé vinárensko kavárenské klepy. Jsem zvědav, co bude s Kainarem, až teď přijde do Prahy. Mám ho velmi rád, ale asi do toho taky brzy zapadne. (Asi si teď o mě myslíš, že jsem mravokárce nebo farizej. Ale kdybys to viděla zblízka a častěji v té partě byla, asi by ti

¹⁰ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 16. července roku 1938.

¹¹ Jeho sbírka překladů primitivní poezie, viz kapitola 4.

¹² LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 21. července roku 1938.

taky bylo tristně, protože ti lidé zbůhdarma utrácejí své nadání a za nějaký ten vnější úspěch by se prodali i s duší.)“¹³

Za zmínku určitě stojí i pohled na Bonna od jeho přítele Josefa Kainara: „Hanuš, (jeho jméno se píše tak hezky bez příjmení) můj jediný přítel, je ve svém živlu. Tma, bez naděje na návrat, hvězdy. Vidím jeho milou tvář a ruce, jež odevzdaně mávnuou prsty za vším, za sebou, za životem, Don Quijotovou cestou, malý, neúprosný mlýn prstů té ruky, již si právě nepodepřel obličej; Hanuš je básník, bezpochyby. Možná velký. Vadí mi jen jedno. Že ta jeho nemohoucnost, odevzdání, opilost nekonečnem je vskutku jen malým výřezem, jen velmi přesně ohraničeným obrazem na velmi reálné stěně. Bonn, totiž, ať jsou jeho verše sebekrásnější, ví přesně, co chce. A to ve smyslu zcela nebásnickém. To je ta jeho rozpolcenost, mnohem nepříjemnější, než kdyby se potácel, řekněme, mezi pojmy dobra a zla. Protože je to neslučitelné.- A abych vyčerpал theme: Neoslovuj ho v dopisech: Milý. Nesnesl bych to. Dost na tom, co je.“¹⁴ (Lapáček, 2004).

¹³ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 11. července roku 1938.

¹⁴ LAPÁČEK, Jiří. Ze života mladých básníků : Korespondence Josefa Kainara a Hanuše Bonna s Hanou Steinerovou. In Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov : [s.n.], 2004. s. 154-168, s. 60.

2 Fikční svět

Fikční svět a aktuální svět – dva důležité pojmy v literární teorii. Fikční svět je světem uměleckého díla, zatímco aktuální svět je místem, ve kterém žijeme. Fikční svět samozřejmě vychází z naší znalosti světa aktuálního, vazby k aktuálnímu světu přirozeně zasahují do stavby světa fikčního. Neplatí však, že fikční svět odráží aktuální vždy na sto procent. Fikční svět není pouhou kopií světa aktuálního. Má svůj specifický systém fungování a jiná pravidla. Prvky fikčního světa mohou být navíc libovolně proměňovány dle vůle autora právě proto, že tento svět je fikční a proto může posouvat hranice mnohem dále, než je dovoleno nám ve světě aktuálním. „(...)fikčnost se zdá být jen jedním z možných důsledků působnosti estetické funkce, jmenovitě jejího izolačního efektu, vytrhávajícího prožitky a akce označené v díle z bezprostředních souvislostí a důsledků v aktuálním světě, a tedy eo ipso vytvářející podmínky pro jejich umístění ve světě jiném, fikčním.“¹⁵

V současné literární vědě se propracovává konstrukt fikčního světa jako „místa imaginární existence entit, k nimž poukazuje (referuje) text literárního díla, přičemž týž text zároveň s referencí tuto jejich imaginární existenci zakládá.“¹⁶ Většina těchto teorií se omezuje pouze na některé druhy literární, hlavně na prózu epickou (povídky a romány). Fikčnost je spojována hlavně s narací. Červenka uvádí, že s fikčností v případě lyriky ostatní literární vědci, které zmiňuje (Doležel, Herman, Rescher, Ryanová) příliš nepočítají, a to z několika důvodů: lyrika postrádá časový kontext, bytosti v poezii nejsou individualizovány, postavy nejsou ontologicky úplné osoby. Svět jako fyzický prostor je zaplněn věcmi, lidmi, přírodními útvary, událostmi – a to je něco, co v lyrické básni může, ale také nemusí být.

2.1 Fikční svět lyriky podle Miroslava Červenky

Miroslav Červenka oproti výše zmíněným názorům oponuje tím, že tyto podmínky neplní mnoho epických děl, mluví dokonce o tom, že to neplní ani jedno dílo, právě proto, že je fikční.

„Fikční svět má své vrstvy, a rozvrstven je i svět aktuální. Každý z nich směrem ke svému protihráči vystrkuje jednu ze svých (okrajových?) domén a skrze tyto přechodové hraniční vrstvy jsou světy navzájem přístupné. Na straně aktuálního světa je

¹⁵ ČERVENKA, Miroslav . Fikční světy lyriky. Praha-Litomyšl : Paseka, 2003, s. 16.

¹⁶ Tamtéž, s. 9.

to vyčleněná oblast hry, na straně fikčního světa subjekt ustavený na základě způsobu, jakým je s fikčním světem ve hře a v kontemplaci zacházeno.“¹⁷ Červenka pokládá za samozřejmé, že svět lyriky nemůže být měřítkem fikčnosti pro svět epiky a naopak, protože do rozdílů mezi fikčními světy se musí promítnout základní rozdíl mezi těmito druhy literatury. Červenka se zabývá i časovým horizontem postav. Mluví však o tom, že časovost je zde zatlačena do pozadí, neboť lyrický subjekt není představován v časových proměnách. Červenka ve svém díle vyslovuje názor, že fikční svět lyrické básně představují její subjekty.

2.2 Neúplnost fikčního světa

Neúplnost fikčního světa je klasickým problémem, prvky fikčního světa (na rozdíl od aktuálního) nemohou být nikdy popsány úplně. Červenka spíše než o neúplnosti mluví o pásech – „(...) určitý stav věcí v rámci mentálního světa subjektu, vyčleněný textem básně z celkové temnoty fikčního subjektivního světa, na chvíli osvětlený a vystavený vnímatelovu pozorování, spoluprožívání a kontemplaci.“¹⁸ Mluví o tom, že ve fikčním světě existuje pouze to, co autor řekl. Pak musíme předpokládat, že to, co je nevyřčené, neexistuje. Tato fakta však zůstávají nevyřčená nikoli proto, že by neexistovala, ale zůstávají jaksi mimo „osvětlený pás“, protože na nich (v dané situaci, v daném kontextu) nezáleží. Čtenář má tedy tendence tyto „prázdná místa“ doplňovat tím, co zná ze své zkušenosti z aktuálního světa.

2.3 Fikční subjekty

„Nadto se subjektem ve svém jádru může fikční svět do sebe zahrnout kteroukoli entitu předmětného světa, neboť cokoli může být předmětem vnímání, vzpomínky, imaginace, reflexe, hodnocení, citového prožitku. A v lyrice tomu tak skutečně jest.“¹⁹ Autor mluví o zásadním trojúhelníku lyrický subjekt – subjekt díla – autor, jako stěžejní subjekty fikčních světů a také o tom, že fikční svět básně je představován hlavně jejími subjekty, což potvrzují i další literární vědci, kromě těch, kteří fikčnost subjektů úplně popírají. Červenka je zastáncem teorie, že subjekt je systémem paradigmat a systémů. Porovnává subjekt fikčního světa lyrického se subjektem v naračnických příbězích. Zatímco v naraci jsou entity aktuálního světa sdělovány, v lyrice už dochází k jejich zprostředkování a deformaci skrze subjekt díla,

¹⁷ ČERVENKA, Miroslav . Fikční světy lyriky. Praha-Litomyšl : Paseka, 2003, s. 12.

¹⁸ Tamtéž, s. 33.

¹⁹ Tamtéž, s. 25.

jeho výklad. O autorově postoji vypovídá už to, jaké skutečnosti z aktuálního světa si vybírá a které naopak opomíná. Pokud budeme interpretovat báseň, spíše než skládání tematických celků a rekonstrukce příběhu to bude konstrukce profilu básnické osobnosti a situace jeho promluvy. Zatímco fikční svět epického příběhu je konstrukcí vymyšleného příběhu s vymyšlenými postavami, lyrická báseň bude vždy odrazem postojů, názorů a vědomých (i nevědomých) preferencí autora. Proto se dá říci, že lyrická báseň více odráží realitu než epika z prostého důvodu – v románu, povídce či novele si autor vymýšlí fikční svět s příběhem a postavami a prezentuje ho čtenáři. V lyrice si autor vymýšlí fikční svět, který je jen rámcem, do kterého může zasadit svůj lyrický subjekt - postavu, jež nosí jeho názory, postavu, jež se více blíží aktuálnímu světu právě proto, že je odrazem svého autora.

2.3.1 Subjekt díla

Červenka tvrdí, že subjekt díla je základem pro porozumění básni, tvrdí dokonce, že jeho postavení je v básni ústřední. Základem tohoto rozlišení na autora - subjekt díla - lyrický subjekt je podle něho role subjektu jako mluvčího v lyrické komunikaci. Subjekt je podle něho prvek, od kterého dílo vychází a k němuž zároveň poukazuje. Dá se říct, že zatímco autor je empiricky žijící bytost a lyrický subjekt je plně obsažen v lyrickém fikčním světě, subjekt díla je jaksi na hranici mezi aktuálním a fikčním světem. Je to jakýsi subjekt, který empirického autora a lyrický subjekt odděluje a spojuje zároveň. „Právě zde, v této přeludné doméně nikoli fikčního světa díla, ale zacházení s tímto světem, na hranici mezi vnětextovým a vnitrotextovým územím nacházíme místo pro subjekt díla jako hypotetického nositele tvůrčích činností, které ke vzniku díla vedly.“²⁰ Subjekt díla je také činitelem, který vybírá entity aktuálního světa, rozhoduje o tom, co bude či nebude v básni obsaženo. Na vzniku díla se podílí empirický autor stejně jako subjekt díla, je nesmazatelná hranice mezi skutečnou osobností a bytostí vzniklou čtenářovou interpretací osobnosti. Dle mého názoru je empirický autor osobnost, kterou poznáváme skrze její životopis, memoáry, komentáře, zatímco subjekt díla je osobnost autora, kterou poznáváme výlučně skrze jeho dílo. Zatímco empirický autor je u dvou děl stále stejný, subjekt díla se může měnit, vybírá jiné entity aktuálního světa, prezentuje jiné filosofické postoje, názory. „Není to tedy tak, že subjekt díla nemá nic společného s empirickým autorem – každý ve svém vlastním světě třeba mohou znamenat zhruba totéž; subjekt díla je však

²⁰ ČERVENKA, Miroslav . Fikční světy lyriky. Praha-Litomyšl : Paseka, 2003, s. 43.

umístěn v jiné ontologické sféře, poznáván jinými cestami a z jiných zdrojů a v aktuálním světě hraje jinou roli než empirický autor.“²¹

2.3.2 Lyrický subjekt

„Na rozdíl od subjektu díla, který, jak jsme ukázali, se pohybuje právě na hranici mezi fikčním a aktuálním světem, ve světě hry a kontempace, představujeme si lyrický subjekt jako cele obsažený ve fikčním světě, konstituovaném dílem, a zároveň tento fikční svět v sobě ztělesňující.“²² Lyrický subjekt je srovnatelný s osobním vypravěčem v naraci, je mezi nimi ale zásadní rozdíl. Lyrický subjekt nám čtenářům nedělá zprostředkovatele, není z fikčního světa vyčleněn. Obrat k posluchači se v lyrice nevyskytuje. Také rozdíl mezi světem vyprávěným a světem vyprávění je v lyrice oslaben, tyto dva světy jsou si mnohem blíže než v naraci. Mohou se vyskytnout dva krajní modelové póly – absolutní odlišení lyrického subjektu od autora a naopak absolutní identifikace. Ty ale tvoří menšinu lyrické tvorby. „Mezi krajní póly – básní role na jedné straně a fikční identifikací s empirickým autorem na straně druhé – stojí hlavní část lyrické produkce, jejíž mluvčí, lyrický subjekt, je ontologicky a v různé míře i životními obsahy vzdálen empirickému autorovi, ale nikoliv tolik, aby se jeho fikční svět vylučoval se světem, jaký patří k osobě zakotvené v místě a času vzniku díla a jaký odpovídá elementárním informacím o autorovi.“²³

²¹ ČERVENKA, Miroslav . Fikční světy lyriky. Praha-Litomyšl : Paseka, 2003, s. 49.

²² Tamtéž, s. 50.

²³ Tamtéž, s. 55.

3 Dobový kontext

Poezie Hanuše Bonna vyrůstá v době národního ohrožení a životních nejistot. Nástup nacismu a počátek druhé světové války je spojen s otevřeně hlásaným antisemitismem, vznikem koncentračních a vyhlazovacích táborů, do běžného každodenního života lidí v Protektorátu Čechy a Morava se dostává strach, nejistota, úzkost, bezprostřední ohrožení. V této kapitole bych se chtěla věnovat proměně postavení Židů v české společnosti, vývoj od první republiky až do válečných let.

3.1 Židé za první republiky

Už za dob Rakouska-Uherska usilovali Židé o vlastní židovskou menšinovou politiku, potažmo o uznání židovské národnosti. Kateřina Čapková mluví ve své knize *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách* o tom, že Československá první republika byla specifická tím, že jako jedna z mála umožňovala svým občanům uvést židovskou národnost, aniž by museli dokazovat znalost židovských jazyků nebo být členy židovské obce – záleželo tedy na subjektivním názoru jedince, k jaké národnosti se chce hlásit .

22. října 1918 byla v Praze založena ŽNR – Židovská národní rada, jejímiž hlavními požadavky bylo uznání židovské národnosti, svoboda jedince se k ní hlásit, občanská rovnost, menšinová práva a demokratizace židovských obcí, které se měly sjednotit pod vyšší židovskou organizací.

Postavení Židů jako národnostní menšiny prosazovali i zástupci evropských židovských rad a reprezentanti amerického židovstva, naopak Britové a Francouzi prosazovali židovství jako náboženskou skupinu. „Výsledkem byl kompromis, který můžeme nalézt i v tzv. minoritní saint-germainské smlouvě mezi Československou republikou a dohodovými mocnostmi z 10. září 1919. Židé v ní nebyli výslovně zmíněni jako „národnostní menšina“, ale stejná práva, jaká měl mít státní národ, byla uznána i pro všechny příslušníky rasových, náboženských a jazykových menšin.“²⁴ Ve smlouvách s některými zeměmi jsou navíc obsaženy „židovské klauzule“, která mají hájit práva židovské menšiny (hlavně v otázkách školství a dodržování šabatu). Československo přirozeně stálo o to, aby tyto klauzule byly i ve smlouvě s naší zemí. Podle Čapkové však Beneš tyto klauzule nevyžadoval a argumentoval tím, že by

²⁴ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách*. Praha - Litomyšl : Paseka, 2005, str. 30.

začlenění klauzulí zahrnovalo nedůvěru mocností v dodržování práv menšin v Československu a navíc by rozvířilo židovskou problematiku (sionisté X asimilanti). To se samozřejmě židovské komunitě nelíbilo, jednání s Benešem měl vést Nahum Sokolow (předseda mezinárodní židovské delegace). Apeloval na Beneše v zájmu ochrany Židů ve střední a východní Evropě, argumentoval tím, že Masaryk a Beneš jsou dostatečnou zárukou ochrany, což se ale může změnit v případě, že by se na jejich místo dostal někdo jiný. Klauzule by proto pro Židy byly ochranou do budoucna. Sokolow však dokázal přesvědčit Beneše pouze k tomu, aby o vyjádření byl požádán i T. G. Masaryk. Potřebné podpory ale nedosáhl a klauzule zařazeny do smlouvy nebyly.

Zde bych se ráda krátce věnovala roli, kterou za dob první republiky v židovské společnosti sehrál T. G. Masaryk. Masarykův pozitivní vztah k Židům měl hluboké kořeny. Achad Haam byl zakladatelem tzv. kulturního sionismu, který chápal jako vnitřní obrodu národa a Masaryk v těchto spisech našel inspiraci. On sám byl zastáncem spíše sionismu než čechožidovství.²⁵ Se sionisty byl v kontaktu přes Maxe Broda. Brod se pro Masaryka stal hlavním poradcem, co se týkalo židovských otázek, Brod se těšil plné Masarykově důvěře.

V Masarykově pozůstalosti se navíc vyskytuje (bohužel nedatován) spis Židovská otázka, kde požaduje podporu židovského hnutí a oficiální uznání židovské národnosti. Na druhé straně se chce vyhnout přímému jmenování židovské minority v ústavních zákonech z prostého důvodu – nechce vyvolávat spory s asimilanty, kteří se staví proti.

3.1.1 Definice národnosti

„V ústavě Československa se termín národnost na rozdíl od saint-germainské smlouvy již objevil, ovšem nikoliv přímo v textu zákona, nýbrž v důvodové zprávě k § 128. V § 128 ústavy z roku 1920 se mluví obecně o tom, že „všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství“ (odst. 1) a že „rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závadu, zejména

²⁵ Nesouhlasil se snahami Čechožidů o úplném splynutí Židů s okolím, naopak souhlasil s národním programem českých sionistů: snaha se veřejně přihlásit k židovské národnosti, být veřejně uznaná národnostní menšina

pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání“ (odst. 2).²⁶

Důvodová zpráva však pouze upozornila na problematické místo, smlouva o menšinách ani ústava žádnou definici národnosti neobsahovaly. Problémy definice národnosti mělo řešit speciální nařízení, které vešlo v platnost roku 1920 a bylo platné až do roku 1930. Podle tohoto nařízení měla být národnost uváděna spolu s pohlavím, stářím, rodinným stavem, zemí původu a náboženstvím. Národnost byla upřesněna jako kmenová příslušnost, jejímž hlavním znakem je jazyk. Židé mohou přiznat národnost židovskou. Židé tedy mohli přiznávat národnost židovskou, aniž by to museli dokazovat, to se však mění na přelomu let 1929-30, jelikož je v rozporu subjektivní citění národnosti a národnosti jako objektivně dané kategorie.

3.1.2 Čechožidé za první republiky²⁷

Vyhlášení samostatné Československé republiky bylo dovršením snah a přání Čechožidů, Čechožidé byli také jediní, kteří si toto přáli.²⁸ Zároveň doufali, že budou uznáni jako hlavní partner v diskusi o otázkách židovství a židovského obyvatelstva. Jejich naděje se ovšem nesplnily, jejich hnutí se nyní dostává do krize. Sionistické hnutí je na vzestupu, sionističtí představitelé se dostávají po bok vládnoucích činitelů a stávají se jejich poradci pro židovskou otázku. Krize asimilačního hnutí je navíc prohloubena i postojem některých politiků.

Politické strany se radikalizují, jejich postoj k židovské menšině je lhostejný až odmítavý, zem zachvacuje první vlna antisemitismu.²⁹ V zemi se objevují tzv. nucené výprodeje, kdy je židovský obchodník nucen snížit ceny, což vedlo u nejednoho z nich k bankrotu. Členové vlády a TGM tuto vlnu antisemitismu samozřejmě odsuzovali, Masaryk si potlačení těchto nálad dokonce vzal jako jeden bod svého politického programu.

²⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách. Praha - Litomyšl : Paseka, 2005, str. 33.

²⁷ V této své kapitole úmyslně vynechávám postavení sionistů za první republiky a za války a věnuji se pouze Čechožidům, jelikož Hanuš Bonn sionismus odmítal. Myslím, že pro účely mé práce postačí věnovat se jen této skupině.

²⁸ Sionisté a němečtí Židé byli spíše pro zachování monarchie

²⁹ V roce 1918 proběhl pogrom v Holešově. Během dvou dnů byly vydrancovány domy a obchody, způsobeny škody za zhruba pět milionů, zničena židovská modlitebna a o život přišli dva Židé. V témže roce došlo k výtržnostem v Táboře, zbiti byli čtyři Židé. Nepokoje v Praze v roce 1920, kdy dav poškodil řadu židovských obchodů, vnikl do židovské radnice, kde zdemoloval část archivu a několik svitků tóry. Židé měli zákaz vstupu na plovárnu v Černošcích s cedulí „Židům a psům vstup zakázán!“

3.1.2.1 Spolek Kapper

V prvních poválečných letech došlo ke snížení počtu českožidovských spolků, změnilo se i mnoho stanov a nařízení. Spolky začaly nabírat i nežidovské členy, ve Svazu Čechů Židů i v Akademickém spolku Kapper se kladl důraz na češství v národním smyslu. Spolek Kapper se dokonce přestal považovat za organizaci českožidovskou, začal se považovat za organizaci českou.

Na počátku 30. let dochází ke změnám. Nová mladá generace vyslovuje svůj nesouhlas a vystupuje proti starší generaci. Tento nesouhlas formuluje poměrně ostře Egon Hostovský ve svém projevu k novým členům z přelomu let 1932-33. Starší generaci označuje jako „zkrachovalou“. Mladá generace se také nebránila dohodě se sionisty, začali organizovat diskuse a hledali společné body a způsoby, jak se mohou spojit v boji proti antisemitismu.

3.2 *Nástup nacismu*

Hitlerův nástup k moci v roce 1933 a nástup nacismu v Německu byl pro Čechožidy, ale i pro Židy a zbylé obyvatelstvo všeobecně, samozřejmě velkou ranou. Všichni byli otřeseni situací v Německu, která se začínala přiošťovat a samozřejmě i situací německých Židů. Po vlně antisemitismu po první světové válce nyní přichází antisemitismus neskrývaný, přímo ve vedlejší zemi. Všichni samozřejmě doufali, že jde jen o něco přechodného, popřípadě, že Hitler jen hrozí, ale své záměry nedovede do konce. „První nacisty organizované protižidovské štvání 1. dubna 1933 ukázalo, že proces emancipace Židů není nezvratitelný, že militantní režim může Židům vydobytá práva bez zvláštních překážek opět odejmout. Pro mnohé německé a celkově evropské Židy se tehdy zhroutila jejich celoživotní představa o pokroku, humanitě a lidských právech.“³⁰

Nebyli ohroženi jen Židé, ohroženo bylo všechno obyvatelstvo, Čechožidé proto neustávali ve svých aktivitách. Češi navíc upustili od svých protižidovských nálad. Čechožidé začali v reakci na vzestup nacismu a antisemitismu také mnohem víc vyzdvihovat svůj nacionální program, snažili se zpřetrhat veškeré vazby s Německem. A na druhé straně se snažili spolupracovat s židovskou komunitou ve státech Malé Dohody.

³⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? : Národní identita Židů v Čechách. Praha - Litomyšl : Paseka, 2005, str. 155-156.

Uprostřed komunity Čechožidů začala diskuse o spolupráci se sionisty a vymezování se vůči německému národu, která se vedla hlavně mezi starší a mladší generací. Do centra diskusí se stále více dostává vymezení česko-německých vztahů v pohraničí a péče o německé uprchlíky. Po roce 1938 navíc přibyli uprchlíci z Rakouska a Židé ze Sudet, kteří se odstěhovali do vnitrozemí. Počet židovských uprchlíků se odhaduje na 15000 lidí.³¹ I Židům ve vnitrozemí bylo ovšem jasné, že situace pro ně přestává být bezpečná, po Mnichovu začínají uvažovat o emigraci do Palestiny, a to i ti Židé, kteří se do té doby v sionismu nijak neangažovali.

3.3 Protektorát a počátek války

„Celkově se zde tedy v uvedené době³² zdržovalo 118 310 Židů, mezi nimi 14 350 osob, které byly ve smyslu nacionálněsocialistické definice podle norimberských zákonů nikoliv věřícími Židy (Glaubensjuden), nýbrž rasovými Židy (Rassejuden) nebo osobami za Židy platícími (Geltungsjuden).“³³ Na konci roku 1938 zde žilo 121 512 osob židovského vyznání, takže je vidět, že odchod do ciziny zde probíhal, byť v malé míře. Různé organizace samozřejmě podporovaly odchod Židů, ale bohužel byly omezeny nedostatečnými finančními prostředky. Neprobíhala žádná organizovaná akce, zemi mohli opouštět jen jednotlivci, zajistit vycestování ovšem bylo finančně a časově náročné, pomoc ze zahraničí nepřicházela.

Po 15. březnu 1939 se situace přirozeně ještě více zkomplikovala, Češi byli zaujatí vlastními starostmi a nemohli dost dobře podporovat židovské vystěhovalectví. Hranice byly v této době už uzavřeny a bylo možné vycestovat jen na povolení gestapa. To bylo samozřejmě dost obtížné, spojené s velkým množstvím formalit, proto se v této době začínají rozmáhat nelegální útěky za hranice.

Adler ve své publikaci *Terezín 1941-1945 (Tvář nuceného společenství)* uvádí, že v červenci roku 1939 byla založena, na rozkaz říšského protektora von Neuratha, Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Čechách a na Moravě.³⁴ Vedením Centrály byl pověřen velitel bezpečnostní policie v Čechách a na Moravě SS-Oberführer dr. Stahlecker. Tento úřad zřídil Adolf Eichmanna podle vzoru Říšského ústředního úřadu

³¹ V polovině března 1939

³² Květen 1939

³³ ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945 : Tvář nuceného společenství*. [s.l.] : Barrister & Principal, 2003, s. 27.

³⁴ Ústředně pro židovské vystěhovalectví bylo podřízeno vystěhovalcké oddělení Židovské náboženské obce, které Hanuš Bonn vedl od roku 1939 až do roku 1941, kdy je poslán do Mauthausenu

pro židovského vystěhovalectví, který fungoval od ledna 1939 a v jehož čele stál Heydrich.

V září roku 1939 dochází ke sloučení bezpečnostní služby (SD) a bezpečnostní policie (Sipo) a vzniká Hlavní úřad říšské bezpečnosti (RSHA). Řídí ho Reinhard Heydrich, po jeho smrti dr. Kaltenbrunner. Do RSHA bylo pod označením Zjišťování protivníka a boj proti němu začleněno jako Úřad IV gestapo. To bylo dále rozčleněno do šesti skupin, podskupina IV B 4 měla za úkol: židovské záležitosti, vysídlování, zábor majetku nepřátel lidu a státu, odebrání říšskoněmecké státní příslušnosti. Adolf Eichmanna měl v rámci RSHA nesmírné pravomoci, rozkazy dostával od Himmlera, Heydricha a Kaltenbrunera.

Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Čechách a na Moravě byla neomezeným vládcem nad všemi Židy v Protektorátu a měla na starosti pouze vystěhovalectví. Pak se její název změnil na Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě.

S počátkem války se šance vycestovat ještě zmenšují, pražský konzulát není příliš vstřícný a roku 1940 ukončuje svou činnost. Od 1. října 1941 je oficiálně ukončena možnost vystěhovat se. Konzuláty zámořských států se nijak zvlášť v pomoci vystěhovat české Židy neangažovaly, navíc podmínky zemí pro vstup uprchlíků se neustále měnily, stejně jako německé předpisy.

Němci tedy v této době začínají mít jiné starosti než vystěhování Židů – ty už jim totiž nemohou uniknout. Začínají Židům zabavovat majetek, židovští advokáti se museli s okamžitou platností vzdát svých kanceláří a přišli o místa ve státní správě. Židé žili v permanentním strachu, ale i v naději, že musí jen přečkat těžké období a bude lépe.

Brzy se ale začala objevovat mnohem tvrdší opatření, vydávaná říšskými ministerstvy, protektorem, gestapem, Ústřednou, protektorátní vládou, policií, atd. Od června 1939 začal být zajišťován majetek Židů, bylo zakázáno s ním volně nakládat, cokoli koupit či prodat. Všechny židovské podniky byly zavřeny nebo vyvlastněny. Židé začali být vylučováni ze všech povolání, byli povinni přijmout jakoukoli práci, která jim byla nabídnuta. Krátce po vypuknutí války se objevil zákaz vycházet po dvacáté hodině, v únoru 1940 byla zcela zakázána návštěva kin a divadel, stejně jako zákaz jezdit parníkem a navštěvovat sportovní akce. Dále jim byla zakázána změna trvalého bydliště, dokonce i dočasné opuštění bydliště, v Praze se dokonce nesměli pohybovat v některých ulicích. Dále nesměli používat žádná pražská koupaliště, měli

zákaz vstupu do parků. V roce 1941 nesměli dokonce do příměstských lesů a na vltavská nábřeží, od roku 1942 měli zakázán vstup na hlavní pražské ulice. Jezdit tramvají mohli zpočátku jen omezeně, později už pouze na zvláštní povolení, mimo Prahu nemohli jezdit vůbec.

Jedním z nejtvrdějších opatření byl výnos z roku 1941, platný na celém území Říše, kterým Heydrich policejně nařídil označení Židů žlutou hvězdou, spojené se zákazem opustit bydliště. Cestovat vlakem mohli Židé jen na zvláštní povolení a to pouze v posledním vagonu 3. třídy osobního vlaku. V případě, že byl vlak plný, Žid musel být vyloučen z přepravy.

Počátkem roku 1941 přišli všichni židovští obyvatelé o telefonní přípojky, výjimku tvořili pouze lékaři a oficiální místa. O rok později o telefon přišla každá domácnost, ve které bydlel aspoň jeden Žid. Židům bylo také zakázáno používat telefonní automaty a vůbec telefonovat.

Dalším z opatření byl zákaz chodit do některých restaurací, ve zbylých, kam měli přístup, bylo nutné oddělení pro Židy. Ale už v roce 1940 se vedoucí restaurací museli rozhodnout, zdali se chtějí profilovat jako podnik árijský nebo židovský, oddělení byla uzavřena. V roce 1941 jim byl vstup do hospod a hostinců zakázán úplně. Všechny židovské obchody a podniky musely být označeny. V nežidovských obchodech byla vyhrazena speciální nákupní doba pro Židy, která byla samozřejmě postupně omezována. V některých obchodech nemohli nakupovat vůbec. Byly pro ně omezeny i úřední hodiny, na policii směli jen ve stanovený čas, bylo jim dovoleno používat jen jeden poštovní úřad ve městě.³⁵ Postupem času se objevily zákazy vstupu do čistíren, prádelen, barvíren, veřejných knihoven.

V nemocnicích a na klinikách byli Židé izolováni, nebo nebyli vůbec přijati. Později bylo lékařům zakázáno je léčit a ošetřovat.

Židům byly odňaty zvláštní přiděly na ovoce nebo cukr, poté na tabákové výrobky, vína a lihoviny všeho druhu, cibuli, česnek, vepřové maso, zeleninu, houby, sirupy, droždí. Od roku 1941 nedostávali mýdlo na holení. Občanské průkazy a přidělové lístky byly označeny písmenem J.

Od školního roku 1939/40 byly židovské děti vyloučeny z německých škol, od následujícího roku i ze škol českých a soukromých. Nakonec bylo zakázáno jakékoli vyučování židovských dětí, z veřejných škol byli vyloučeni míšenci prvního stupně.

³⁵ Například v Praze sloužil jeden malý poštovní úřad pro 40 000 Židů, navíc jen od 12:00-17:00.

Činnost musely ukončit všechny rekvalifikační kurzy, byl zakázán veřejný výkon bohoslužeb. Od roku 1942 byl zákaz prodeje českých novin Židům, později se přidaly i noviny německé.

Židovská náboženská obec měla na starost všechny záležitosti a proto na ní byl závislý každý Žid, i všechny židovské obce v Čechách a na Moravě. Obec se brzy stala obávaným orgánem, Židé začali Obec vnímat jako výkonný orgán německé policie. ŽNO byla pověřována zvláštními akcemi – musela vybrat rozhlasové přijímače, byla pověřena odebráním kožešin, vlněných předmětů, hudebních nástrojů, gramofonů, filmových aparátů, kol, lyží atd.

Razie byly v této době na denním pořádku, domovní prohlídky hrozily téměř neustále. Židům navíc ztěžovali život čeští fašisté, na různých místech ničili synagogy a hřbitovy, k případům však docházelo zřídka a neměli ohlas.

Situace byla o mnoho těžší po nástupu Heydricha jako zastupujícího říšského protektora. Ten vyhláší stanné právo, takže jakýkoli, třeba nepatrný, přestupek je trestán smrtí. V této době začíná registrace všech Židů a hned na to, po prvních transportech, zavedení speciálních majetkových příznání.

Kromě kolaborantů a zrádců se vyskytovali samozřejmě i lidé, kteří nasazovali vlastní život, aby mohli pomoci přátelům. Uschovávali Židům cennosti před odchodem do koncentračních táborů, zasílali balíky, podporovali ty, kterým se podařilo utéct nebo nenastoupit do transportu.³⁶

³⁶ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945 : Tvář nuceného společenství. [s.l.] : Barrister &Principal, 2003.

4 Interpretace poesie Hanuše Bonna

V této kapitole se budu zabývat rozborem básní a interpretací poezie Hanuše Bonna a to jak z hlediska sémantického, tak z hlediska formálního. Pokusím se zachytit vývoj jeho poezie, rozebrat jeho motivy a sledovat, zda-li se nějak proměňují, zaměřím se na to, zdali vývoj poezie nějak souvisí s proměnou formální stránky, ale i na to, zda se v jeho poezii vyskytují nějaká zlomová místa související s dobovým kontextem, s jeho vlastními životními zkušenostmi, budu sledovat jeho tvorbu jako reprezentaci autorova myšlení utvářeného dobovým politickým kontextem – k tomu mi pomůže jeho korespondence i dobový politický kontext. Budu sledovat jeho poezii od nejranějších pokusů z roku 1928 až po poslední nedokončenou báseň z roku 1941, budu si všimnout existenciálních prvků v jeho tvorbě, zaměřím se rovněž na jeho překlady poezie primitivních národů.

Hanuš Bonn psal básně od roku 1928, kdy napsal svou první báseň Patnáctiletý I. až do roku 1941, z kterého je jeho poslední nedokončená báseň Nokturno II. (Pláč básníkův). V počátcích jeho poezie je jeho tvorba poměrně početná, nejneproduktivnější období má ve 30. letech, obzvláště v první polovině. Od roku 1938 do roku 1941 čítá jeho poezie už jen menší počet básní, pod vlivem těžké doby a neustálého tlaku se poezii moc nevěnoval.

Poezie Hanuše Bonna je velmi specifická – křehká lyrika se střídá s mučivými pocity nejistoty, víra v Boha jako jediné jistoty našich životů se mísí s pocity tápání, bolesti, samoty a hledání víry, úzkost a strach z žití se střídá s nekonečnou láskou ke světu. Bonn je velmi individuálním autorem, nehlásí se k žádnému směru ani skupině, a i když se jeho tvorba přirozeně vyvíjí a dozrává, je od prvních počátků velmi specificky vyhraněná, nedochází k žádným výraznějším proměnám.

Co je pro jeho poezii asi nejvýznačnější, jsou existenciální motivy, které můžeme sledovat v průběhu celé jeho tvorby.

4.1 Existenciální prvky

„Existencialismus je *realismus* a, chcete-li, i *naturalismus*, ale nového typu; je realismem lidského života v jediné jeho původní podobě, je realismem čirého lidského konkrétna. Člověk je v něm dán jako individuum, izolované, osamělé a v sobě rozpolcené.“³⁷ Václav Černý v *Prvním sešitě o existencialismu* pokládá základní otázku,

³⁷ ČERNÝ, Václav . První sešit o existencialismu. Praha : [s.n.], 1948, s. 29-30.

co je existencialismus, kdo je existencionalistou a zda existuje pouze „jeden existencialismus“. Mluví o tom, že základním východiskem každého existencialisty je jeho subjektivita a osobní vědomí, které postihuje sebe samo, stejně jako prožitek absurdna a odpovědnost za osobní osud. „(...) existencialismus je filozofií prožitku a nikoliv diskursu, že je založen na subjektivní skutečnosti životní, tedy na něčem po výtce osobně rozrůzněném.“³⁸ Pokud budeme vycházet z názoru Václava Černého, že existencialismus je filozofií prožitku, je existencialismus blízky těm autorům, kteří jsou si vědomi svého bytí a své individuality ve světě, těm, kteří nějak pociťují životní úzkost a vědomí sebe sama. „Teprve v okamžiku, kdy lze nalézt v dějinách literatury takové reprezentace úzkosti, boje o život či samoty, v nichž lidský život je navrácen svému nositeli, kdy tento nositel vnímá sám sebe jako individualitu uvnitř světa, kdy se sám pokouší své existování rozkrýt či zastihnout, kdy se jeho vědomí obrací k němu samotnému, jako by chtělo zastihnout samo sebe, a shledává, že to není možné, neboť zastihnout lze pohybující se ruku, která se zdvihá, klesá, píše nebo bije, ústa, jež mluví, oko vnímající svět, ale nikdy sebe sama, teprve tehdy lze hovořit o rozvoji existenciální imaginace, jejíž manifestace nacházíme v literárních textech.“³⁹

V takovém případě můžeme dojít k názoru, že existenciální myšlenky a existenciální prvky se neomezují pouze na prózu a díla epická, ale i na poezii jako vyjádření nejnepříjemnějších pocitů člověka-básníka. Pokud bychom chtěli existenciální prvky z poezie vyloučit, znamenalo by to, že se tyto prvky vážou spíše na děj, než na pocit subjektu.

4.1.1 Existencialismus v poezii

Mluvíme-li o existencialismu, nebo spíše o existenciálních impulsech v poezii, můžeme proti sobě postavit dva protikladné pohledy na tento problém. Václav Černý přisuzuje český existencialismus téměř výhradně poezii (zatímco např. u francouzského existencialismu je dominantní hlavně próza a drama). „(...)existencialismus naprosto není vnitřně spoután s jedním více než s druhým: přednost, kterou prakticky dává románu a dramatu před poezií, je čistou náhodou a znamená pouze, že máje četné

³⁸ ČERNÝ, Václav . První sešit o existencialismu. Praha : [s.n.], 1948, s. 25.

³⁹ PAPOUŠEK, Vladimír . Existencialisté : Existenciální fenomény v české próze dvacátého století. Praha : Torst, 2004, s. 11.

romanopisce a dramatiky, nenašel ve Francii dosud svého básníka.“⁴⁰ Vladimír Papoušek na druhé straně mluví ve své knize *Existencialisté* o tom, že existenciální cítění světa je příznačnější pro epický způsob vyjadřování, jelikož lyrický subjekt se světem splývá a existence je spojena se starostí o pobyt ve světě nikoli s jeho splýváním.

Václav Černý po *Prvním sešitu o existencialismu* věnoval svůj *Druhý sešit* generaci autorů, jejichž poezie se za války objevovala na stránkách jeho Kritického měsíčníku. Vidí ji jako generaci vyvíjející se v době rozpadnutí všech ideálů, v době krize humanismu, generaci, která si jako hlavní téma bere člověka a jeho pocity. „Neboť člověk byl od počátku alfou i omegou zájmu této poezie, člověk nepochybující o svrchovanosti svého vnitřního života, kladoucí si otázku své podstaty a usilující o ni v úzkosti a bolesti: o tom viz tuto poezii celou!“⁴¹

Černý zmiňuje poezii Bonnovu, Bednářovu, Blatného, Kainarovu nebo Mikuláškovu, jako stěžejní osobnost ovšem zmiňuje Jiřího Ortena, ke kterému je Hanuš Bonn často přirovnáván. Zdůrazňuje přitom, že se tato poezie vyvíjela v izolaci od literatury západní a přesto se u ní objevují podobné rysy, česká existenciální poezie tedy podle něj nepřejímá cizí vzory.

Černý hovoří mimo jiné o tom, že tradice českého existencialismu vychází kromě stavu sociálního také z kořenů duchovních. Mladá generace autorů navazuje na poezii duchovního boje, kterou představuje Josef Hora, Vladimír Holan, Josef Palivec a především František Halas. Tito autoři v poezii představují to, co Černý nazývá „obnovený spiritualismus“, Halasovu báseň *Nikde* například označuje jako existenciální před existencialismem.

4.1.2 Existenciální prvky v poezii Hanuše Bonna

Existenciální prvky lze nalézt napříč celým básnickým dílem Hanuše Bonna, od jeho nejranějších pokusů uveřejňovaných ve Studentském časopise až k posledním básním. „Jeho vývoj – tak souvislý a bez jedinkého zvratu, vždyť byl rozvojem samotářské vnitřní čistoty, nikoliv vyměňováním názorů! – děje se celý na rejstříku

⁴⁰ ČERNÝ, Václav . První sešit o existencialismu. Praha : [s.n.], 1948, s. 27.

⁴¹ ČERNÝ, Václav . První a druhý sešit o existencialismu. Praha : Mladá fronta, 1992, s. 97.

pocitů zmarňovaného smyslu života i světa, a přece s nekonečnou láskou k nim.“⁴² Už úvod první básně uveřejněné v Dozpěvu s názvem Patnáctiletý I.:

„Někdy je v mé duši smutno a pusto.
Sám u svého psacího stolu sedím
a dolů do temné ulice hledím“⁴³

Zde se poprvé objevují motivy tíživé samoty a smutku, které provázejí celé jeho dílo. Vždyť další, velmi podobný verš můžeme najít v básni Beethoven z roku 1933, tedy v básni o pět let starší než báseň Patnáctiletý I.:

„Bylo mi dnes večer v pokoji jak v úzkostlivé zdviži
zdálo se mi na chvíli že Smrt se kolem plíží...“⁴⁴

A v dalších ukázkách z básní z let 1931 nebo 1937 je vidět, že tato existenciální linie pokračuje v průběhu celé jeho tvorby.

„Tolik tmy
A tak sami“⁴⁵

„Hvězdnými děrami přitéká sem noc
stesk mě rozleptává
Nepohlédl na mne
Jsem ztracen“⁴⁶

„Zpřetrhaná struna bezmocně do větru vlaje,
nekrvácejí rány, nepláču také,
ale bolí mě najednou nesmírně tíha vlastního nitra, ...“⁴⁷

Jak už však řekl Václav Černý, Hanuš Bonn zažívá „pocity zmarňovaného smyslu života i světa, a přece nekonečnou lásku k nim“. Veškerá jeho úzkost, samota

⁴² ČERNÝ, Václav . První a druhý sešit o existencialismu. Praha : Mladá fronta, 1992, s. 97.

⁴³ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academie, 1995, str. 7.

⁴⁴ Tamtéž, s. 54.

⁴⁵ BONN, H.: Tolik krajín. Praha, 1936, str. 29.

⁴⁶ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academie, 1995, str. 110.

⁴⁷ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 27.

nebo strach je velmi často, obzvláště v začátcích jeho tvorby popřena pocity lásky ke světu a touhy žít a milovat. Nerezignuje na krásu života.

„Nač trpět, zpívat, dávat a milovat,
když nikdo neslyší a nikdo tu není?---

Ale ne, není to tak!

Já vím,

Že přilétne dnes v noci s hedvábným šustotem blankytných křídel,
já musím věřit, že svět je krásný, dobrý a spravedlivý,---,⁴⁸

„Zadusím se!

Nevím, přežiji-li tuto chvíli

Ale přece jsi krásný světě

Jsi k smrti krásný!“⁴⁹

Existenciální motivy, které se v jeho poezii objevují od začátku, ale postupem času nabírají na intenzitě, obzvláště na přelomu 30. a 40. let, které se pro Bonna stávají stále tíživějším obdobím, mnohem více si v té době uvědomuje své existenční ohrožení, vykořeněnost a odlišnost. Jasně je to vidět v nedokončené básni z roku 1941 Nokturno II. (Pláč básníkův):

„tam proti tichu stonásobně horší,
než naší polapené duši možno doufati,
ó Bože, smiluj se nad námi!

(...)

A smrt,

Smrt na rtech, v patách, v týle a útrokách,

Smrt žebráků

Smrt smrti zítřejší.

Smrt prodejná,

Smrt ohyzdná,

Smrt hanbou...

⁴⁸ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 29.

⁴⁹ Tamtéž, str. 74.

Ale nad vodami- - - -

Ó Bože, smiluj se nad námi!⁵⁰

4.2 *Motivy v poezii Hanuše Bonna*

V poezii Hanuše Bonna se objevuje řada motivů, které se táhnou celým jeho dílem, a i když se s přibývajícím roky, jak se doba přiosťruje a stává se pro něho nebezpečnější, mohou stávat jaksi více naléhavějšími, v zásadě se nijak výrazněji neproměňují, i když lze samozřejmě sledovat určitý vývoj.

Jak už jsem zmiňovala v předchozí kapitole, hlavní linií jeho poezie jsou existenciální motivy úzkosti, strachu, nejistoty, díky době ve které žije, pociťuje samozřejmě i odlišnost a vykořeněnost ze společnosti. Tyto pocity jsou samozřejmě spojeny s hledáním jistot, stálých hodnot jeho života, které jsou pro něho útechou a pomocí.

Jedním ze zásadních prvků, ve kterých se snaží najít záchytný bod a životní stabilitu je jeho tvorba. Jeho psací stůl, papír, na který píše své verše, se pro něho stávají místem, kam uniká, kde se cítí v bezpečí, sám sebou. Verše, poezie se pro něj stávají nejbyťostnější možností úniku a obrany. Slovo a jeho vyslovení je pro něho stěžejním prvkem:

„Sám ani nevím co tak ve mně mluví a narůstá
ale jde vlna ze země do mne jako bych jedním z těch
stromů v šeru byl
spokojených v hloubce svým růstem a k nebi volajících
by někdo zastřenou tíhu jejich hlasu cele vyslovil
Neboť jsme příliš němí v takovém užasnutí
když zrak se náhle protrhne a svět se do nás lije jako
roztavený kov
Jsme příliš němí v chvílích pochopení
A život náš je píseň beze slov“⁵¹

„Slyšíš?

⁵⁰ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 124

⁵¹ Tamtéž, s. 62-63.

To z hloubky své noci k tobě hovořím
a chtěl bych svá slova roztavit v řeku
aby byla ode mne k tobě jako most
když ruce se nemohou setkatí“⁵²

„Nejsem však houslemi, mořem ani horstvem,
jenom se za nocí zalykám, sám, nevím čím,
a těžko vážím svá slova.

Nedals mi zazpívat jako houslím,
neduním jako moře,

jen půlnoční tmou horských strží jsi mi dal
a smutek,
že nikdy se docela nestanu Tvojí ozvěnou,
že nikdy nic nepoznám
a nevyslovím.“⁵³

Toto však můžeme vysledovat nejen v jeho verších, ale i v jeho korespondenci: „A tu se mi zachce pryč, pryč odtud k Tobě, ke svým knihám, k své lampě a k svému psacímu stolu, aspoň jednou to všechno ještě v klidu uvidět, protože tam je pro mne uzavřen celý můj život a nenalézám proň jinde smysl než u těch některých lidí, kterým se musím otevřít (je to Hostovský, Braun a jeho dcera, pak Lída Chytráčková, moje dávná přítelkyně – ta, co mne šla na Řadově vyprovodit na dráhu – ještě tři přátelé, které neznáš, a pak Ty, drahá Hano, ke které se cítím tak přitahován a váben, a pak hudba!) a ve své samotářské práci.“⁵⁴

Další velkou jistotou jeho života je pro něho Bůh. Prochází jeho tvorbou od samých počátků až k poslední básni. Bonn vyslovuje naprostou důvěru v Boha, je pro něho autoritou, která ho vede životem, která je pro něho zaštitěním před strachem. Zároveň u něho hledá útěchu, vyzdvihnutí z jeho bolesti a samoty.

„Večer se k modlitbě chýlí,
spínám ruce;

⁵² BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 70.

⁵³ Tamtéž, s. 72.

⁵⁴ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 11. července roku 1938.

do zeleného přístavu mých očí
vracejí se obrazy tohoto dne
a já se modlím:
Bože,
Vyšel jsem stejně jako včera i zítra
Prositi o trochu světla a živé vody.
A Tys mi je dal.
Znova jsem poznal,
Jak jsi velký a dobrý,
Znova Ti mohu děkovat.⁵⁵

„Můj Bože,
dnes v noci nepůjdu spát,
nezasnu světlo,
u okna chci stát
a budu čekat,
zda místo stříbrných šupin padajících hvězd
mi nesešleš dvě bílé ruce.

Dvě bílé ruce žehnající a krásné,
dvě bílé ruce prosící,
dvě bílé ruce, z nichž láska do černého prostoru září,
dvě ruce štědré a posilující.
Dvě bílé ruce, které bych směl uchopit,
jimž bych chtěl děkovat a které by mě vedly,
k nimž bych se moh' vyplakat z mučivých dálek a
nerozkvetlých kalichů duše,
ruce, které by tíhu mé samoty zvedly.⁵⁶

„Pane Bože
tady jsem před tebou
- já

⁵⁵ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 22.

⁵⁶ Tamtéž, s. 28-29.

Někdy si myslím
že je to všechno
podivná hra

Stojím stranou
jsem sám
a přece dobře je mi

nadlehčen vírou
nadlehčen modlitbou
jak bílými perutěmi“⁵⁷

„Člověk jde světlem
člověk jde tmou
člověk jde cestou necestou
Proč bych však nešel proč bych se bál
Když Bůh je nade mnou“⁵⁸

„Halelujah
Chvalte Boha silného pro svatost jeho
chvalte jej pro rozšíření síly jeho
Chvalte jej ze všelike moci jeho
chvalte jej podle veliké důstojnosti jeho
Chvalte jej zvukem trouby
chvalte jej na loutnu a citaru
Chvalte jej na buben a píšťalu
chvalte jej na husle a varhany
Chvalte jej na cimbály hlasité
chvalte jej na cimbály zvučné
Všeliký duch chval Hospodina
Halelujah“⁵⁹

⁵⁷ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 39-40.

⁵⁸ Tamtéž, s. 43.

V jeho básních se někdy objevuje další motiv a to motiv jakési ztráty víry nebo spíše tápání, kdy má dojem, že je opuštěn všemi a vším. To je ale u Bonna vždy jen stavem dočasným. Tyto protiklady jsou koneckonců příznačné pro celou jeho poezii.

„ Tuze se bojím pomalého konce
a srdce divoce mi bije na poplach,
že nejvroucnější svoji modlitbu
jsem včera ztratil někde v tmách.“⁶⁰

„Ó, chtěl bych dnes býti kajícím hříšником u oltáře
a ruce sepnout k modlitbám,
chtěl bych být zmučen výhni tisíce otázek,
jen nebýt tak docela,
docela sám!“⁶¹

Zajímavé je, že v druhé polovině 30. let se k Bohu obrací mnohem méně, v jeho poezii začne převládat úzkost, často mluví o smrti. Zatímco v dřívější tvorbě pro něho Bůh, tvorba, láska byly východiskem, nyní jako by žádné východisko neviděl. Důkazem může být i úryvek jeho korespondence z roku 1938: „Mám plno plánů a v tom mi napadá, že nemají smysl, že mně a nám všem nebude dopřáno už nic z nich dokončit, že už jsme na samém okraji tmy, které se nevyhneme.“⁶² K Bohu se zpět obrací až ve své poslední nedokončené básni z roku 1941. To je pro něho v mnohém zlomový rok, umírá Jiří Orten, je mu jasné, že jeho šance se vystěhovat jsou nyní již mizivé, v říjnu 1941 je obviněn ze sabotáže. Je tu tedy vidět, že jde spíše o jakési zoufalé volání. V básni mluví o smrti, která je pro něho už velkou hrozbou a báseň se stává spíše prosbou o slitování, o spasení. Jestliže už v roce 1938 měl dojem, že je na okraji tmy, které se nevyhne, v roce 1941 musí být tento pocit mnohonásobně silnější:

„tam u pramene písni stříbrných,
tam v lasturové skrýši všeho naslouchání,
vysoko tam...“

⁵⁹ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 80.

⁶⁰ Tamtéž, s. 28.

⁶¹ Tamtéž, s. 32.

⁶² LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 11. července roku 1938.

tam proti tichu stonásobně horší,
než naší polapené duší možno doufati,
ó Bože, smiluj se nad námi!

A smrt,
Smrt na rtech, v patách, v týle a útrokách,
Smrt žebráků
Smrt smrti zítřejší.

Smrt prodejná,
Smrt ohyzdná,
Smrt hanbou...

Ale nad vodami- - - -

Ó Bože, smiluj se nad námi!⁶³

Země, svět, místo, na kterém žije – a Bonnova láska k nim. To je jedno z jeho stěžejních témat. V průběhu celé své tvorby vyslovuje jasně a zřetelně nezměrnou lásku k životu, který žije, třebaže se mnohdy cítí osamělý a nejistý.:

„Dneska byl šedivý, nevlídný den.
A když jsem viděl,
jak bezútěšně prší s nebe voda,
podivný, soucitný pocit mnou proběhl
a řekl jsem si:
- Hle, Země pláče!-

Země pláče!
Slavný okamžik,
při němž bychom měli pokorně zavřít oči,
neboť jsou veliké věci mezi nebem a zemí,
po jejichž poznání nemáme toužit.

⁶³ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 124.

Země pláče!

Ó, Zemi,
ty nám nejsi malá a slabá,
i když jsme viděli tvůj pláč.
I ty máš svou bolest.
Bolest musíme mít,
z bolesti rosteme,
bolest je semeno, z něhož klíčíme;
bolesti líbáme předobré ruce života.

- My tady chodíme,
silní a slabí,
každý z nás chce být oslaven,
a ty, veliká, máš svoji bolest a slzy.-

Sláva tobě, Zemi,
tíhou své krásy trpící!
Jsi jako žena.

Sláva tobě, matko člověčenstva,
v jehož srdci spočíváš
jak zlatá koruna na rudém polštáři!

Sláva tobě,
ty veliká,
která trpíš pro naše radosti!
Budiž pochválena.

Ty, která jsi nám nocí a dnem,
ty, která jsi nám domovem, budiž pochválena.⁶⁴

⁶⁴ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 22-23.

„Najednou ve mně jakási jiskra se probouzí
a volá, že tolik krásné je žít,-
nezoufej, hochu, dnes je ti osmnáct let
a svět svůj jsi ztratil přece jen proto,
abys jej znova šel vydobýt!“⁶⁵

„Hodino milostiplná,
odhal mi svou tvář
a v lůně zrajícího klasu
dej spočinout mi, země.
Chci být tvým hlasem, úrodou,
svědkem tvé vášnivosti temné.“⁶⁶

„Já vím,
že přilétnete dnes v noci hedvábným šustotem
blankytných křídel,
já musím věřit, že svět je krásným dobrý a spravedlivý,--
jen takové hřejivé, vroucí a hluboké pohlazení mi schází
a úsměv přívětivý!“⁶⁷

Tento motiv se v podstatě nemění, jen na konci jeho tvorby je znát, že tento pocit je jaksí zatlačen do pozadí. Ačkoliv Bonnova manželka na něho vzpomíná jako na člověka, který byl velmi spjat se svou zemí, v jeho básních se nikdy nevyskytuje motiv země jako národa, ke kterému náleží, ale spíše jako motiv země – světa, ve kterém žije a který miluje. To lze vyzorovat např. v jeho sbírce Tolik krajin a ve stejnojmenné básni:

„Tolik krajin nikdy nevidím
abych si jednou řekl znám svět
Tolik nocí mě nikdy nezahalí
abych rozpoznal jejich tajemství

⁶⁵ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 32.

⁶⁶ Tamtéž, s. 46.

⁶⁷ Tamtéž, s. 29.

Hvězdné dráhy chvění trav sladké deště květnů
vždy budete unikat mým hledajícím rukám
Strážni srdce nevyřčená plaché dotyky tváří
nebudeme si věčně jak bratři
v samotě večerů?

Ale já? Co já?
Budu vždy milovati jen tebe otázko vášnivá
a přelud světa jenž mi v krvi zpívá?
Zachvěji se jak dnes až vás uvidím
vy moje krajiny noci stromy a hvězdy
a ty můj člověče bezmocný ve tmě?⁶⁸

Proto když je ohrožena jeho vlast, nevnímá to možná ani tak jako ohrožení národa, ale ohrožení samotné podstaty lidského bytí. Přesto v jeho tvorbě lze nalézt reakci na dobové události, například v listopadu 1938, krátce po Mnichovské dohodě, vychází v *Kritickém měsíčníku*, a později i ve výboru české poezie *Udeřila hodina*, jeho báseň *Žalm*, v lednu 1939 také jeho báseň *Vojenský hřbitov*:

„ Ach, gesty, gesty možno beztrestně
zrcadla slepá šálit snad a stínům
horlivost úmyslů klamných předstírat,

...ale hladové kdo nasytit by odvážil se
otrubou vymlelou a zbředlým odvarem?

Nebesa možno zaklínat a prosit je
v pokleku kajícím o spršku slitování,

...ale zdaž jedničky oblaků
nad útrobou sopečnou radostně skotačící
nevinností svou nepřevyšují nás?

⁶⁸ BONN, H.: *Dozpěv (verše)*. Praha: Academia, 1995, str. 89.

V bubny je možno bít a blesky pomsty
na nepřítele svolávat a s přebytky svými
za noci do sklepů se krást,

...ale láska, láska, kde zůstává láska,
když oči sklopeny a výmluvou
přikrývá bohatec kroky své?

Ty ale, básníku, křikloune marnotratný,
miláčku průvanu všelikého,
zpívej tam těm svůj světelný sen,

...pro jejich budoucnost zmrzačenou,
pro jejich hlavy schýlené,
pro jejich zraky louhem dotýkané.⁶⁹

„Jen pyšné krve proud
šplích ještě darmo v hroudu ztuchlé hlíny
jak vědro špíny
z okna vylité,

jak jinak toužili jsme patřit zemi té!

Za dlouhých nocí,
nocí pomlouvačných
na kavalcích shnilé slávy
teď podestýlají nám,

nám!

Jako byste netušili,

⁶⁹ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 115.

netopýři, netopýři,
že nám rubáš neušili
pro takový klam.“⁷⁰

4.3 Zlomy v jeho poezii

Na základě událostí v Bonnově životě se můžeme domnívat, že pro něho budou stěžejní roky 1938 (Mnichovská dohoda, odtržení Sudet), 1939 (okupace, odchod Hostovského do emigrace) a celkově 40. léta (přirostřování situace, smrt Ortena). Tyto zlomy lze vysledovat i v jeho poezii, protože ačkoli se nijak příliš výrazně neproměňuje, přesto poezie z posledních let jeho života nese mnohem temnější nádech. O tom svědčí i názvy některých jeho básní z této doby: Elegie, Úzkost, Tíseň, Žalm.

Jak už víme z jeho korespondence z roku 1938, měl v hlavě mnoho nápadů na další dílo a hodlal se jim věnovat: „(...), že už se cele a až do konce budu moci pohroužit do své práce a že už mi konečně nastal ten dlouho vytoužený čas, kdy už mi nezbude než se podrobit své „životní řeholi“, kterou jsem pro sebe od chlapeckých let nesčetněkrát vymýšlel a promýšlel. Teď to teprve začne všechno doopravdy, ještě tento týden se pustím do práce na knížce, kterou už v sobě nosím dva roky, a budu na tom dělat, až budou třísky lítat.“⁷¹ Přesto od července roku 1938 až do své smrti roku 1941 napsal pouhých třináct básní.

Zatímco většina jeho poezie je ve znamení jistot a jejich hledání, v pozdějších letech tvorby se toto pomalu hroutí a odkrývá se nový rozměr. Jakási rezignace, dává průchod strachu a snaží se vypsát ze svého bolu. Všechny jistoty, na které spoléhal, jako je Bůh, láska ke světu, v těchto pozdějších básních mizí. Mnohem častěji se zde vyskytuje smrt, marnost, vytržení ze světa. Ze všech jeho jistot mu zůstává jen jeho tvorba.

„Než skončí tato noc
kéž v prach se obrátím a trýzeň marnosti
mi bude zjevena
Nad Kolumbovým hrobem
andělé budou hrát v karty“⁷²

⁷⁰ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 116.

⁷¹ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 5. července roku 1938.

⁷² BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 111.

„Rachotí tmou
přeludy marných válek,
pod bělmem slepců
dosud záblesk tlí,

tu bolest nikdy nikdo nepoví.“⁷³

„Bloudí
k domovům pochmurným
karavany kroků vyprahlých,

když ale k lásce tvář svou pozvedají,
okny zastřenými
lhostejnost jakás na ně civí.

Tu v náruč slz
srdce by chtělo umýt opuštěnost svou.
Pak ale ví:

jak drobný déšť
osudy lidské poprchávají
mezi temnotami.“⁷⁴

„V gotickém vzepětí o hranu nebes láme
se čedičový příboj trýzně staleté,
ten děsný žalm, kde zem se opět chví
úzkostí zvířete!“⁷⁵

⁷³ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 116.

⁷⁴ Tamtéž, s. 118-119.

⁷⁵ Tamtéž, s. 120.

4.4 Formální stránka

Miroslav Červenka ve svých *Dějínách českého volného verše* mluví o tom, že volný verš v meziválečných a válečných letech už není dominantní formou, je jen jednou z možností. Ve 30. letech se básníci od volného verše spíše odklání.

Básníci debutující v letech 1935-45 se podílejí na koexistenci útvarů přísně pravidelných, volnějších a nových formách, které prezentují čtvrté velké období volného verše.

Systém pravidelného verše je v této době zastoupen hlavně jambickým rozměrem, konkrétně alexandrinem a čtyřstopým jambem. Alexandrin bohatě využíval například Jiří Orten. Jamb čtyřstopý je doménou Seiferta, Hory, později i Holana, ale i již zmiňovaného Ortena. „Jisti si však můžeme být tím, že velký počet básníků našel právě v různostopém jambu, tj. v přízvukově zřetelně organizovaném, ale sylabicky rozrůzněném útvaru, nejběžnější svou veršovou formou, jakýsi každodenní chleba svého básnické skládání.“⁷⁶ Uživateli různostopého jambu se stali téměř všichni autoři okolo Jarního almanachu, například K. Bednář, J. Daniel a samozřejmě i Hanuš Bonn.

Bonn píše ve své prvotině *Tolik krajin* volným veršem jen několik básní. Volným veršem je psána například jeho báseň *Ninive*:

„Prchám ale neuniknu těm rtům jež mě vypíjejí
ach té žízně
vrhám se do tmy ale to není tma co by mě ukryla
nakonec jsem to vždy jen já“⁷⁷

Jedna z jeho básní - cyklus *Sen Jakubův* je stejně jako většina básní knížky v jambickém rozměru:

„Jak po dívčím úsměvu
tkví krůpěj na okně
Kdo vezme naši skrář
až dojdeme?

Ale pojednou tiše tak
jde vůně ze zahrad
Smrti se strachuji
pro tolikový jas“⁷⁸

⁷⁶ ČERVENKA, Miroslav . *Dějiny českého volného verše*. Brno : Host, 2001, s. 105.

⁷⁷ BONN, H.: *Dozpěv (verše)*. Praha: Academia, 1995, str. 75.

V básni Všechny písňe a hvězdy se objevuje jamb, popřípadě jamb realizovaný v kombinaci trocheje a daktylu:

„Nepromluvit
až jednou
až ve mne dozraje hlas
Ale pak ať mě k sobě zvednou
výšiny nocí v svůj jas“⁷⁹

Ke své inklinaci k pravidelnějším formám se koneckonců zmiňuje i ve své korespondenci: „Soudím, že to snad do příštího léta budu mít hotovo, je to velmi obtížná práce, alexandrin provedený s prvky sapfické strofy, a při vší abstrakci a vyumělkovanosti musí to být plynulé a vyjasněné – abgeklärt, jak říkají Němci – a pozvolné v sledu obrazů, takže postup od prvního náčrtku k aspoň trochu hotovému tvaru podobá se šachové hře. Ale tenhle intelektuální prvek ve veršové práci láká mne vždy nejvíce, nemám rád čistě dojmovou a improvizovanou lyriku, je příliš málo objektivní.“⁸⁰ V počátku své tvorby používá Bonn sdružený nebo střídavý rým, později na toto však rezignuje.

4.5 Překlady poezie primitivních národů

Hanuš Bonn se kromě tvorby své poezie snažil ještě o podání alespoň zčásti uceleného obrazu poezie primitivních národů, jejíž překlady shrnuje do knihy *Daleký hlas*. Vychází to jednak z jeho osobní snahy, o které mluví v doslovu knihy *Daleký hlas*, ale i z dobového kontextu.

Jeho snaha zachytit poezii primitivních národů vychází samozřejmě i z dobového kontextu, konkrétně ze snahy avantgardy 20. a 30. let, která se snažila podat co nejvíce kompletní obraz výtvarného umění primitivních národů, přičemž Bonn se touho knihou snažil tyto snahy jaksí „završit“. Do evropské kultury pronikají určité formy primitivního umění už od 19. století. Umělci v nich hledají inspiraci a opravdovost. V knize *Dějiny nové moderny* se Josef Vojvodík zmiňuje o tom, že již před první světovou válkou objevují kouzlo primitivismu francouzští fauvisté, německá

⁷⁸ BONN, H.: Dozpěv (verše). Praha: Academia, 1995, str. 100.

⁷⁹ Tamtéž, s. 91.

⁸⁰ LA PNP Praha, fond Varia-Bonn Hanuš, dopis Haně Steinerové z 16. července roku 1938.

skupina Die Brücke nebo někteří kubisté. „Toto znovuobjevení primitivismu a archaismu souvisí s voláním po návratu ke kulturním formám tzv. přírodních národů a s představou, že pod lesklým nánosem a povrchem západní civilizace možno objevit něco živého, dynamického, co tvoří „skutečný život“, co je spojené s oblastí „předlogického myšlení“, tedy také s dětstvím nebo i šílenstvím.“⁸¹ Podle Vojvodíka zaujímá tato diskuse o primitivním umění místo i v české avantgardě 20. let. Zmiňuje zde Teigeho, který o primitivismu ve stati *Umění přítomnosti* píše jako o protikladu ke tradicionalistickému kubismu a klasicismu. „Primitivismus byl propagován nejen pro znovuoživení spontánnosti, ale vyjadřoval také chápání mladé generace, její skepsi ze stavu, do kterého se dostaly modernistické směry, i poválečnou obrodou společnosti, která se bude muset vrátit – po „zániku západu“ v požáru světa první války – ke svým počátkům.“⁸² Vojvodík také zmiňuje výstavu Tvrdošíjných, kteří se snaží vyjádřit subjektivní pocity novým způsobem, inspirují se purismem, naivním uměním, exotismem, folklorem. Touto výstavou je inspirován Josef Čapek při psaní knihy *Nejskromnější umění*.

Bonn ve svých překladech čerpal z anglických, německých a francouzských textů, přičemž se snažil o co nejvěrnější překlad, nikoli o pouhou úpravu či ohlas. Snažil se zachovat básnickou strukturu, metaforiku a členění veršů a strof. Zároveň chtěl zachytit intenzitu a patos básní. Vyhnout se chtěl jakémukoli vylepšování, zdokonalování.

Bonn v doslovu *Dalekého hlasu* přiznává, že se ani zdaleka neblíží nějakému ucelenému obrazu, protože primitivní poezie je stále ještě neprobádaným uměním a ještě mnoho toho o ní nevíme, proto spíše než na její objektivnost a vědeckost klade důraz na uměleckost, na ukázání mnoha pestrých odstínů a obměn motivů této poezie. I přes veškerou snahu přiznává, že jakýkoli pokus o překlad primitivní poezie je vždy jen nezdařilým pokusem.

Na poezii primitivů oceňuje nejvíce to, že i přes svou „jednoduchost“, naivitu, neumělost formy i obsahu, primitivní opakování jedné myšlenky obsahuje „hluboce všelidský a obecně vyjádřený životní pocit tvora, který se cítí obklopen tajuplným vesmírem. Stačí vzít jako příklad básně O lidské pomíjivosti, O nesmrtelnosti boží nebo Smuteční modlitbu u lože mrtvého otce. Jak prosté a vskutku primitivní jsou tyto

⁸¹ PAPOUŠEK, Vladimír , et al. Dějiny nové moderny : Česká literatura v letech 1905-1923. Praha : Academia, 2010, s. 62.

⁸² Tamtéž, s. 63.

verše svým celkem chudičkým a šablonovitým opakováním základního básnického obrazu. A přece, co je v nich všechno vyjádřeno o věčném sledu života a smrti, o uplývání pozemského času a pomíjivosti všeho lidského.“⁸³

Tematicky budou tuto poezii asi nejlépe vystihovat názvy některých básní: Zpěv hvězd, Touha po smrti, Nářek nad mrtvým, Válečný zpěv, Zpěv mrtvého, Stromům a řekám, Milostná, Píseň lásky, Ukolébavka, Zpěv lkajících žen, Taneční zpěv při bouři, Zpěv k Šangovi, bohu hromu, Prosebný zpěv, Smuteční modlitba u lože mrtvého otce, Hymnus o slunci, Zaklínání, Uvedení novorozeněte do světa.

Ve svých překladech se zaměřuje na poezii dostupnou v německých, anglických a francouzských překladech – konkrétně na poezii oblastí Severní a Jižní Ameriky (Eskymáci, Indiáni kmene Pawnee, Algonkinové, Indiáni kmene Solux, Indiáni kmene Kwakiutl, Araukánové, Indiáni kmene Pima, Indiáni kmene Novaho, Indiáni kmene Omaha), Grónska (Eskymáci), Afriky (kmen Eveavo, Bagirmové, Fulbové, Gallové, Ba-Rongové, Jaundové, Haussové, Somalové, Křováci, Jorubové, Hotentoti, Masájové, Basutové, Trpasličí kmeny, Dinkové), Indonésie, Polynésie, Mikronésie, Sibiře (Teleuti).

Pro zajímavost přikládám báseň Zpěv lkajících žen o posledních okamžicích člověka, původní text v originále s českým překladem:

„O tare, yi, yi!
Zi, tare, wa kure dzi?
Mur a nga yü we, tare!
Mine ké zen ve ké yén abhule awu.
Nsissim o ké lur éfa ayar.
O tare, zi wa kure dzi, tare?
Dzo da yen éndendan, mis mi vinéa.
Medzim méshüé éli é yo,
éfo za kra.
Ta, é nda tare.
Kolega bilo.
Efa myom, éfa méyal.
Fam a yen meshol 'ba!“⁸⁴

⁸³ BONN, Hanuš. Daleký hlas : Poesie primitivních národů. Praha, 1938, s. 100-101.

⁸⁴ Tamtéž, s. 84.

„Ó otče, běda běda!
Proč, ó, otče, opouštíš své ohniště?
Člověk tě zabil, ó otče!
Muži, kéž pomstíte jeho smrt.
Tvůj stín odejde na protější břeh.
Ó otče, proč opouštíš své ohniště, ó otče!
Nebe se rozzářilo, oči zatemnily.
Voda života spadala se stromu, kapka po kapce,
krysa opustila svou skrýš.
Pohleďte, toto jest otcův dům.
Trhejte smuteční traviny.
Odejděte pravou stranou, odejděte levou stranou.
Člověk teď zří neviditelné věci.“⁸⁵

⁸⁵ BONN, Hanuš. Daleký hlas : Poesie primitivních národů. Praha, 1938, s. 47.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala osobností a dílem básníka Hanuše Bonna. Jeho dílo jsem se snažila rozkrýt pomocí dobové situace, a také pomocí metodologické kapitoly týkající se fikčnosti světů v lyrice.

Hanuš Bonn je autorem, pro laickou veřejnost, poměrně neznámým, v české literatuře zůstává stále ve stínu známějších autorů meziválečné generace, především Jiřího Ortena. Tato práce si klade za cíl přiblížit ho nejen jako básníka, ale také jako člověka. Rané dětství tohoto básníka židovského původu se odehrává za doby první světové války, dospělost je spojena s nástupem nacismu. Většinu života tedy prožije v poměrně bouřlivé době, což se samozřejmě odráží i na jeho tvorbě. Proto je dobový kontext, historické a politické události odehrávající se za jeho života tak příznačný pro jeho tvorbu. Bonn začíná psát verše ve věku svých patnácti let, za jeho života mu však stihne vyjít jen jedna jediná sbírka a pak je jeho život tragicky ukončen v koncentračním táboře v Mauthausenu, který byl považován za jeden z nejhorších likvidačních táborů. Česká literatura tak přichází o pozoruhodného básníka a velký literární talent. Díky jeho ženě a jeho přátelům, kteří se pokusili o souborné vydání jeho díla máme přístup ke všem básním, které napsal a publikoval v časopisech.

Ve své práci jsem se zaměřila i na obeznámení s Bonnovou korespondencí, která je taktéž důležitým zdrojem informací o jeho osobě i tvorbě. Bonn si psal se svou ženou Evou Bonnovou, ale mnohem zajímavější je korespondence s Hanou Steinerovou. S jeho korespondencí je možné se seznámit v Památníku národního písemnictví na Strahově.

Metodologickou kapitolu věnuji problematice fikčnosti v lyrice a problematice lyrických subjektů. Jelikož se najde jen velmi malé množství publikací, které se fikčností v lyrice zabývají, opírám tuto svou kapitolu výhradně o text Miroslava Červenky *Fikční světy lyriky*. Hlavní problematikou se pro mě stává vymezení rozdílu mezi světem fikčním a aktuálním a stejně tak problematika vymezení trojice autor – subjekt díla – lyrický subjekt. Tyto tři subjekty jsou navzájem provázané, přesto je každý specifický a má svou vlastní, specifickou úlohu v textu. Zatímco autorem je empirická osoba, jež text napsala, subjekt díla je jakýmsi hlasem autora v textu, který rozhoduje o tom, které entity světa aktuálního budou v básni přítomné a které nikoliv a navíc je zprostředkovává čtenáři. Může skutečnost posunovat, deformovat,

interpretovat. Lyrický subjekt je naopak osoba, která plně a cele stojí v lyrickém textu a která „pouze“ prožívá pocity a myšlenky, které jsou jí subjektem díla přidělené.

Dále se věnuji dobovému kontextu, který je pro Bonna, jak už jsem zmínila, rozhodující. Zabývám se politickou a dobovou situací v průběhu celého jeho života, tedy od dob první republiky, vznikající po skončení války v roce 1914 až do dob nástupu nacismu, obsazení republiky, vzniku protektorátu a vypuknutí války. Dobová situace je samozřejmě těsně spjata s vývojem židovské otázky, která se Bonna, jako Žida, bytostně dotýkala. Zabývám se krátce taktéž sporem přímo v židovské komunitě, konkrétně rozporem mezi názory Čechožidů a sionistů. Bonn sám byl Čechožidem, působil i v mnoha Čechožidovských spolcích a periodikách. Dále jsem ve své bakalářské práci podala obraz postupného narůstání antisemitismu, od prvních projevů viditelných již po první světové válce až k omezování osobních svobod, zákazům a následně ke konečnému řešení židovské otázky. Ve své práci jsem se však nesoustředila na všeobecně známá data, ale spíše na méně známá historická a politická fakta.

Významnou kapitolou mé práce byla samotná interpretace díla, sledování vývoje jeho básní od nejranějších pokusů až po básně, kde se prezentuje jako vyzrálá autorská osobnost. Stěžejní linií jeho tvorby jsou existenciální prvky, které jsou na rozdíl od některých jiných motivů přítomné v jeho poezii od samého počátku až po poslední báseň. V této kapitole se opírám především o knihu Václava Černého *První a druhý sešit o existencialismu*, protože to je publikace, v níž se Černý věnuje přímo existencialismu v poezii a hlavně generaci autorů publikujících v meziválečném období. Ve své práci se rovněž zabývám motivy, kterým se Bonn věnuje, a které jsou pro něho stěžejní. Jeho lyrika je velmi křehká, ve znamení hledání jistot a snaze o vytržení ze samoty a bolesti. Jeho tvorba je pro něho únikem i naplněním, Bůh je pro něho jistotou a všechny bolesti a strachy jsou vždy popřeny láskou k životu a ke světu. Jak se ukázalo, pro většinu jeho básní jsou tyto motivy společné, jen s postupem doby se mnohem více projevuje existenciální, úzkostná linie jeho poezie a zatímco někteří básníci se mnohem více přimykají ke své víře nebo vlastní, Bonn tyto motivy spíše opouští a propadá beznaději a rezignaci.

Po formální stránce se v jeho básních střídá verš volný s veršem metrickým, konkrétně s jambem, popřípadě jambem v kombinaci s daktylem, trochejem. Tím nijak nevybočuje z dobové tendence, protože skupina meziválečných autorů se k tomu verši uchyluje velmi často, souvisí to s dobovou „nedůvěrou“ k volnému verši. Může to být i snahou vyrovnat nestabilitu vlastního prožívání pravidelností verše.

Dalším zajímavým aspektem jeho tvorby, na který jsem se zaměřila, jsou jeho překlady poezie primitivních národů, který vychází ve sbírce *Daleký hlas*.

Seznam literatury

Primární literatura:

BONN, Hanuš. Dozpěv : verše. Praha : Academia, 1995.

BONN, Hanuš. Tolik krajin. Praha : První knížky. 1936.

BONN, Hanuš. Daleký hlas : Poesie primitivních národů. Praha, 1938.

Sekundární literatura:

ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: Tvář nuceného společenství. [s.l.]: Barrister &Principal, 2003.

ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé?: Národní identita Židů v Čechách. Praha - Litomyšl: Paseka, 2005.

ČERNÝ, Václav. První sešit o existencialismu. Praha: [s.n.], 1948.

ČERNÝ, Václav. První a druhý sešit o existencialismu. Praha: Mladá fronta, 1992.

ČERVENKA, Miroslav. Fikční světy lyriky. Praha-Litomyšl: Paseka, 2003.

ČERVENKA, Miroslav. Dějiny českého volného verše. Brno: Host, 2001.

FRANKOVÁ, Anita. Hanuš Bonn. In Terezínské studie a dokumenty. Praha: Academia, 1977. s. 280-290.

LAPÁČEK, Jiří. Ze života mladých básníků: Korespondence Josefa Kainara a Hanuše Bonna s Hanou Steinerovou. In Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov: [s.n.], 2004. s. 154-168.

PAPOUŠEK, Vladimír. Existencialisté: Existenciální fenomény v české próze dvacátého století. Praha: Torst, 2004.

PAPOUŠEK, Vladimír, et al. Dějiny nové moderny: Česká literatura v letech 1905-1923. Praha: Academia, 2010.